

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

«Рекомендована до захисту»

Протокол № 4/1 від 17.11.2023 р.

Завідувач кафедри

к. пс.н. Борозенцева Т. В.

(підпис)

**ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОВАДЖЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНИХ
КОЛЕДЖІВ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Спеціальність: 014.01 Середня освіта. Українська мова і література

Додаткова спеціальність: 053 Психологія

Освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література). Психологія

Виконавець:

**здобувач 607-а групи факультету
соціальної та мовної комунікації**

Антоненко Дмитро Сергійович

Науковий керівник:

Доцент

Дроздова Діана Сергіївна

Дніпро – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
АНОТАЦІЯ.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНИХ КОЛЕДЖІВ.....	8
1.1. Поняття професійної діяльності у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.....	8
1.2. Фактори, що впливають на формування психологічної готовності до професійної діяльності	15
1.3. Специфіка професійної мотивації та її вплив на професійну діяльність.....	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНИХ КОЛЕДЖІВ.....	32
2.1. Організація та методи дослідження.....	32
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	35
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	52
РОЗДІЛ 3. Шляхи формування готовності до професійної діяльності.....	55
3.1. Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності.....	55
3.2. Програма розвитку якісних смислових детермінант готовності до професійної діяльності.....	58
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	61
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність проблеми. Готовність до праці впливає на формування особистості майбутнього фахівця та його подальшу трудову діяльність. Психологічна готовність є основним компонентом готовності до професійної діяльності. Вчені розуміють її як комплексне психологічне утворення.

Під психологічною готовністю розуміють психічний феномен, за допомогою якого пояснюють стійкість діяльності у навколишньому просторі.

В умовах зміни освітніх парадигм, нових соціально-економічних умов професійна діяльність суттєво ускладнюється, актуалізуючи внутрішні, психологічні ресурси особистості. Стійкість, стабільність та якість професійної діяльності обумовлюється особливостями психологічної готовності спеціаліста. Залежно від визначення психологічної готовності, різними авторами виділяються її структура, основні компоненти, будуються шляхи формування.

Цією проблемою займалися такі автори як О.К. Маркова, В.І. Байденко, Б. Оскарссон, Є.О. Клімов, О.М. Краснорядцева, Л.О. Одінцева, С.В. Завицька, Н.В. Кузьміна, А.Є. Штейнмець.

Ми у своїй роботі виділили такі характеристики, як професійна мотивація, цінності, ідеали, професійні домагання, мотиви, ціннісні орієнтації, професійні здібності та схильності, професійна спрямованість, професійні плани та інтереси, задоволеність професійною діяльністю, професійна свідомість та самосвідомість, професійний тип мислення, професійне навчання і творчість.

За допомогою цих характеристик ми глибоко вивчили цю проблематику. Це дає можливість студентам усвідомити необхідні критерії психологічної готовності до професійної діяльності, що визначило мету нашої роботи.

Мета дослідження: вивчення мотиваційно-ціннісного компонента психологічної готовності до професійної діяльності випускників професійних коледжів.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність до професійної діяльності випускників професійних коледжів.

Предмет дослідження: мотиваційно-ціннісний компонент психологічної готовності до професійної діяльності випускників професійних коледжів.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати дослідження особливостей професійної діяльності у вітчизняній та зарубіжній психології;
- На підставі теоретичного аналізу виділити особливості психологічної готовності до професійної діяльності, її структурно-змістовні компоненти;
- Емпірично дослідити мотиваційно-ціннісний компонент психологічної готовності до професійної діяльності випускників професійних коледжів;
- За результатами дослідження розробити корекційну програму для випускників професійних коледжів.

Гіпотеза дослідження: у випускників з різною спрямованістю (спрямованість на справу, на себе, на спілкування) існують відмінності за рівнем та змістовними компонентами психологічної готовності до професійної діяльності.

Для вирішення поставлених завдань та перевірки гіпотези нами були використані такі **методи дослідження:**

1. Діагностичні методи: методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса; методика вимірювання цінностей особистості Ш. Шварца; опитувальник вивчення провідних мотивів професійної діяльності А.О. Реана, В.О. Якуніна; ретроспективна анкета установок Н.А. Нізовських.
2. Методи обробки даних (кількісний та якісний аналіз).
3. Інтерпретаційні методи (встановлення структурних зв'язків за результатами кількісного та якісного аналізу).
4. Математико-статистичні методи обробки результатів (Критерій ϕ^* – кутове перетворення Фішера).

Теоретичне значення та наукова новизна дослідження полягають у вивченні якостей особистості, якими мають бути у майбутнього або вже працюючого вихователя закладу дошкільної освіти, а також якостей, які забезпечують схильність до вибору даної професії. У вивченні структури, основних

компонентів, визначенні видів та рівнів готовності, умов формування та системоутворюючих факторів психологічної готовності до професійної діяльності.

Практичне значення дослідження. Цінність результатів науково-дослідницької роботи полягає в удосконаленні професійної підготовки фахівців в умовах вищої освіти, оскільки невизначеність та нестабільність сучасного світу створюють нові стимули та можливості для зростання ролі високопрофесійних кадрів у вирішенні, подоланні та пом'якшенні наслідків актуальних соціальних проблем. Реалізовано новий підхід до формування особистісної готовності до майбутньої професійної діяльності фахівця з опорою на смислові компоненти особистісного потенціалу, уточнено психологічну дефініцію особистісної готовності до професійної діяльності, описано структурно-змістовні характеристики даного конструкту.

Апробація результатів дослідження.

1. Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов: зб. наук. праць: у 2 ч. Дніпро: Вид-во ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2023. Вип. 10. Ч. 2. С. 6-9 - САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

<http://surl.li/jeaip>

2. Література, психологія, педагогіка у ракурсах взаємодії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 9 листопада 2023 р.). Дніпро: ГПМ ДВНЗ «ДДПУ», 2023. С. 3-5. Аналіз ролі соціально-економічних та психологічних факторів у процесі формування психологічної готовності до професійної діяльності

<http://surl.li/obkqc>

Структура й обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, що включає 101 роботу вітчизняних та зарубіжних авторів та 3 додатки. Загальний обсяг роботи – 96 сторінок.

АНОТАЦІЯ

У даній роботі висвітлено проблему формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, яка є однією із важливих у сучасному суспільстві. Проаналізовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних психологів з даної тематики, виявлено фактори, що впливають на формування психологічної готовності, наведено особливості специфіки професійної мотивації та її вплив на професійну діяльність.

В рамках написання роботи було проведено емпіричне дослідження психологічної готовності до професійної діяльності випускників професійних коледжів, за результатами якого було підтверджено висунуту гіпотезу, яка полягала в тому, що у випускників з різною спрямованістю (спрямованість на справу, на себе, на спілкування) існують відмінності за рівнем та змістовними компонентами психологічної готовності.

На основі отриманих результатів емпіричного дослідження було створено програму розвитку якісних смислових детермінант готовності до професійної діяльності з опорою на особистісний потенціал як універсальний механізм доцільної корекції активності.

SUMMARY

This work highlights the problem of forming students' readiness for future professional activity, which is one of the most important in modern society. The scientific works of domestic and foreign psychologists on this subject were analyzed, the factors affecting the formation of psychological readiness were identified, the specific features of professional motivation and its influence on professional activity were given.

As part of writing the work, an empirical study of the psychological readiness for professional activity of graduates of vocational colleges was conducted, the results of which confirmed the proposed hypothesis, which was that graduates with different orientations (orientation to the business, to themselves, to communication) have differences in level and meaningful components of psychological readiness.

Based on the results of the empirical study, we created the program for the development of qualitative semantic determinants of readiness for professional activity based on personal potential as a universal mechanism for appropriate correction of activity.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНИХ КОЛЕДЖІВ

1.1. Поняття професійної діяльності у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі

На сьогоднішній день гостро постає проблема конкурентоспроможності спеціалістів на ринку праці. В умовах швидко мінливих соціальних, економічних, політичних завдань професійна компетентність майбутніх спеціалістів є ключовою. Професійна діяльність спеціаліста ускладнюється, з кожним днем висуваються нові вимоги до працівника. Тому формуються принципово нові вимоги до діяльності навчальних закладів.

Проблема формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності є однією із важливих у сучасному суспільстві. Випускникам коледжів, інститутів та університетів необхідно ще чимало часу для того, щоб освоїтися на конкретному робочому місці. Важливою є наявність у молодого фахівця готовності до професійної діяльності [1].

Внутрішня готовність у словнику з педагогіки визначається як «високий рівень розвитку пізнавальних, мотиваційних, вольових та емоційних процесів особистості, колективу, який забезпечує успіх майбутньої діяльності. Це адекватна установка, мотивація та мобілізація психічних ресурсів для майбутньої діяльності» [1].

Залежно від специфіки структури професійної діяльності, готовність до праці розглядається вченими по-різному. Я.Л. Коломінський пропонував розглядати феномен готовності як певний результат розвитку особистості [2].

Л.В. Лежніна визначає готовність як сукупність установок, що формуються, та дозволяють фахівцеві виконувати певний набір трудових функцій [3].

О.Б. Дмитрієва під психологічною готовністю до професійної діяльності розуміє сукупність знань, умінь та навичок, які дозволять випускнику виконувати свою професійну діяльність на рівні сучасних вимог науки та техніки [4].

Феномен готовності у широкому сенсі є умовою успішного виконання професійної діяльності, яка вдосконалюється і формується самою людиною, і навіть системою заходів, які проводить держава [5].

Поняття психологічної готовності до професійної діяльності пов'язане з поняттям психологічна готовність до дії та праці. С.Л. Рубінштейн писав, що будь-яка діяльність людини походить від неї як особистості і як суб'єкта цієї діяльності. Він вважав, що при єдності діяльності, її вихідних мотивів та кінцевих цілей сама діяльність стає мотивами та цілями особистості. Ми дотримуємося погляду С.Л. Рубінштейна, який наголошує, що вивчаючи психологічну сторону діяльності, ми вивчаємо психологічну сторону особистості в процесі діяльності [6].

На підставі теоретичного аналізу ми вважаємо за можливе констатувати наявність диференціації понять психологічної готовності до будь-якої праці в цілому та психологічної готовності до певного виду праці, тобто до певної професійної діяльності [7].

Вивчення сутнісних параметрів психологічної готовності до професійної діяльності може бути обґрунтовано з позицій функціонального, особистісного та особистісно-діяльнісного підходів. Т.Б. Крюкова розуміє психологічну готовність як стан, що сприяє досягненню значних результатів (функціональний підхід) [9].

В особистісному підході готовність окреслюється як властивість чи характеристика, властива конкретної особистості. Прихильники особистісно-діяльнісного підходу розуміють її як синтез інтерпретацій феноменів, що вивчаються, з позицій властивостей і процесів.

Слід погодитися з позицією Т.Б. Крюкової, згідно з якою готовність до діяльності в рамках функціонального підходу визначається як певний стан психіки, що забезпечує більш високий рівень досягнень у певній діяльності [10].

В.Ф. Жукова підкреслює, що психологічна готовність до діяльності забезпечує людині можливість ефективно та якісно здійснювати свої професійні обов'язки, використовуючи при цьому вже наявні знання, уміння та навички та активізуючи особистісні якості [11].

У зв'язку з цим проблема психологічної готовності до різних видів діяльності стає актуальною у вітчизняній психології, починаючи з другої половини ХХ ст. Незважаючи на численні дослідження у цій галузі, на сьогоднішній день немає ні однозначного трактування поняття психологічна готовність до діяльності, ні єдино прийнятого визначення.

Одним із перших вчених, який визначив готовність до діяльності як психічний стан особистості, був М.Д. Левітов. Він розумів готовність до діяльності як проміжне положення між психічними процесами та властивостями особистості. Ці процеси забезпечують загальний функціональний рівень, необхідний для результативної професійної діяльності [12].

Є. П. Ільїн визначає психологічну готовність через функціональний стан, який виявляється у тривалому збереженні працездатності, стійкості оптимального стану, найбільшій швидкості вроблюваності та відновлення сил, більшій стабільності максимальних функцій, адекватності реакцій на зовнішні впливи, злагодженості в роботі всіх частин системи, ритмічності та синхронності [13].

Л.О. Кандибович та М.І. Дяченко розуміють готовність до діяльності як «цілеспрямоване вираження особистості, яке поєднує її переконання, погляди, відносини, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки, настроєність на певну поведінку» [5], і свідчать про психологічну готовність як про складний цілеспрямований прояв особистості.

Р.Д. Санжаєва в дисертаційному дослідженні визначає механізми формування готовності через діяльнісну концепцію. Вона розглядає психологічну готовність у контексті складного динамічного утворення, яке забезпечує взаємодію двох основних його характеристик: емоційно-психічного стану та психологічної характеристики особистості. Вони, своєю чергою, проявляються у збалансованості одного з іншим. Сукупність емоційного початку, переконань та поведінкових актів у вигляді навичок, когнітивних утворень, стійких реакцій є виразом сформованості психологічної готовності людини до певної діяльності [14].

А.К. Маркова інтерпретувала готовність як психічний стан «предстарту», коли має місце бути усвідомлення власних цілей, можливих способів їх досягнення

та аналіз умов здійснення. Саме наявність цих трьох параметрів дозволить майбутньому випускнику оволодіти необхідними компетенціями та адаптуватися до умов професійної діяльності [16].

Розглядаючи психологічну готовність з точки зору особистісно-діяльнісного підходу, О.О. Муругова та І.С. Морозова пропонують вважати психологічну готовність до вибору окремим випадком психологічної готовності до діяльності та наголошують на її складному багатокomпонентному характері, що визначає факт прийняття рішення на підставі аналізу суб'єктивно оцінюваної ситуації. Сформованість готовності є необхідною передумовою провадження діяльності на всіх її етапах [17].

Розмірковуючи про готовність старшокласників до вибору майбутньої професійної діяльності, З.В. Крецан та Є.В. Морозов описують сутнісні характеристики готовності щодо опису компонентів, що визначають специфіку аналізу можливих варіантів реагування та прийняття рішення з урахуванням можливостей осмислення життєвого досвіду [18].

Категорія психологічної готовності до діяльності розглядається в рамках природничо-наукового підходу, що розкриває фізіологічні та психологічні механізми описуваного феномену, діяльнісного, регуляційного та системного. З позицій діяльнісного підходу психологічна готовність до діяльності – це категорія діяльності, що включає як функціональні, так і особистісні характеристики суб'єкта діяльності, а також визначає рівні професійної діяльності.

Регуляційний підхід розкриває готовність до діяльності з одного боку як феномен стійкості особистості до зовнішніх та внутрішніх впливів, а з іншого – як якісний показник саморегуляції поведінки на різних рівнях: фізіологічному, психічному, соціальному [9].

З позицій системного підходу розкривається інтегративний характер психологічної готовності до професійної діяльності, оскільки до цієї категорії включається комплекс компонентів, що характеризуються узгодженістю, упорядкованістю та взаємопов'язаністю.

Компонентами психологічної готовності до професійної діяльності авторами називаються:

- наявність знань, умінь, відповідних сучасним вимогам до професії (Н.В. Кузьміна);
- сформованість мотиваційної та операційної сфер професіоналізму (І.О. Калініна);
- комплекс психологічних складових таких, як: установки, мотиви, цінності, знання, вміння та певні особистісні якості (А.Н. Іноземцева);
- сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, загальний психофізіологічний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей; спрямованість особистості на виконання певних дій (Р.О. Гаспарян, Є.Р. Козлов, Л.З. Нерсесян, А.Ц. Пуні та ін.);
- усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства, колективу чи поставленого завдання; усвідомлення цілей, вирішення яких задовільнить потреби виконання завдання; осмислення та оцінка умов діяльності, актуалізація досвіду, пов'язаного з вирішенням завдань у минулому, та виконання подібних вимог; прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційно-вольових, мотиваційних процесів, оцінка співвідношення своїх можливостей, рівня спроб та необхідності досягнення певного результату; мобілізація сил відповідно до умов та завдання, самонавіювання щодо досягнення цілей [8];
- мотиваційні (що спонукають до дій), пізнавальні (що дозволяють розуміти навколишнє середовище), емоційні (пов'язані з переживаннями ставлення до того, що відбувається), вольові (що забезпечують подолання труднощів) та психомоторні (що беруть участь у здійсненні рухів) психічні явища (О. М. Столяренко).

Окремо зупинимося на такому компоненті професійної готовності до діяльності, як задоволеність професією. Розуміння контекстів феномену задоволеності найбільш детально представлено Є.П. Ільїним, який запропонував розділити уявлення про задоволеність на два основні напрямки:

загальнопсихологічний (задоволеність як стан, як мотив) та соціально-психологічний (задоволеність як оцінка, ставлення та встановлення).

Є. П. Ільїн дає детальне визначення даного поняття: «задоволеність — стійке довгострокове оцінне ставлення (судження) суб'єкта до виконуваної ним діяльності (як загалом, так і до окремих її сторін), що виникає в результаті неодноразово випробуваного задоволення від досконалої роботи, умов її здійснення та результатів і зберігається у суб'єкта через його уявлення про гарантованість отримання задоволення і надалі» [10].

Аналіз вищезгаданих точок зору дозволяє говорити про готовність до професійної діяльності як про багатовимірне системне утворення, що має складну структуру. Нам близька думка В.О. Сластеніна і Л.С. Подимової, які писали, що одна з базових характеристик особистості людини – це її готовність до професійної діяльності. Готовність – цілісне утворення, у центрі якого виступає практична готовність людини до діяльності [19].

Ми вважаємо, що розглядати готовність студентів до майбутньої професійної діяльності необхідно як комплексне явище, що включає усвідомлення людиною сенсу професії, себе в даній професії, оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, формування важливих якостей у професійній сфері діяльності.

Сучасна професійна освіта виконує найважливішу роль у становленні особистості учня, істотно впливає на його життєдіяльність та професійні орієнтири. Нині у загальній та педагогічній психології особлива увага приділяється проблемі підготовки студента до професійної діяльності, його психологічної готовності до неї, формування професійно-особистісних якостей та компетенцій.

Психологічна готовність студентів до професійної діяльності є ключовою складовою на шляху до успішного виконання обов'язків, ефективного використання своїх знань, умінь та навичок, а також до особистих якостей, досвіду, збереження самоконтролю та перебудови діяльності при появі непередбачених ситуацій. Психологічна готовність є психічним станом, що визначається як

мобілізація ресурсів спеціаліста на оперативне чи довгострокове виконання певної діяльності [20].

Виходячи з того, що професійна діяльність є соціально значущою діяльністю, виконання якої потребує спеціальних знань, умінь і навичок, ми вважаємо за необхідне враховувати змістовні характеристики психологічної готовності особистості випускника до професійної діяльності.

У процесі навчання у коледжі або ЗВО формування психологічної готовності до діяльності майбутнього спеціаліста залежить від освіти професійно спрямованих відносин, властивостей особистості, мотивів, умов професійної підготовки.

Формування психологічної готовності до професійної діяльності відбувається за дотримання таких умов:

- активізація прагнення студента освоїти необхідні професійні компетенції;
- формування уявлень студента про себе як про суб'єкта професійної діяльності;
- розвиток здатності до саморегуляції у процесі професійного спілкування та поведінки.

Таким чином, формування психологічної готовності до діяльності у процесі професійної підготовки пов'язане з утворенням професійно спрямованих відносин, мотивів, властивостей особистості, з оцінкою умов професійної підготовки, з формуванням професійних компетенцій (практичний досвід, знання, вміння), з оволодінням способами дій у різних ситуаціях життя та діяльності, а також з набуттям досвіду практичної діяльності.

1.2. Фактори, що впливають на формування психологічної готовності до професійної діяльності

В аспекті навчання майбутнього фахівця готовність до професійної діяльності визначається нами як інтегративне особистісне та соціально-психологічне утворення, яке забезпечується завдяки швидкій адаптації до умов та вимог вибраної професійної діяльності, ефективності цієї діяльності та професійному саморозвитку. На нашу думку, сукупність факторів, що впливають на процес формування психологічної готовності студента до професійної діяльності, слід враховувати на всіх етапах здобуття освіти.

На думку О.Н. Леонтєва, всі фактори доцільно розділити на дві групи: об'єктивні (економічні, політичні та культурні особливості суспільства) та суб'єктивні (мотиваційно-споживча сфера людини, її цінності, особистісні якості, здібності) [22].

Р. О. Порфир'єва вважає, що розвиток особистості студента відбувається в результаті його взаємодії з суспільством, коли на нього впливають макрофактори (держава і суспільство), мезофактори (етнокультурні умови, тобто середовище, в якому живе та розвивається людина) та мікрофактори (інститути соціалізації, такі як сім'я, дитячі заклади та ін.) [23].

Т. М. Чурекова всі чинники, які впливають на процеси самовизначення молоді, пропонує поділити на загальні, регіональні та психологічні. До загальних факторів віднесено соціально-економічні умови життя населення, духовна культура суспільства, засоби масової інформації тощо, до регіональних – демографічні та економічні особливості розвитку регіону. Психологічні чинники поділяються на: залежні від вікових особливостей молоді; ті, що впливають на розвиток і формування ціннісних орієнтацій; залежні безпосередньо від особи людини (здібності, інтереси, психофізіологічні якості, рівень загальноосвітньої підготовки) [24].

Є. О. Кокшенева виділила три групи факторів:

1. Соціально-економічні:

- стан ринку праці у регіоні, усе, що впливає на можливість працевлаштування людини;
- престиж освіти та затребуваність професії у суспільстві та в конкретному регіоні;
- затребуваність фахівців у регіоні;
- соціальний стан та рівень освіти батьків;
- матеріальна можливість сім'ї оплачувати освіту.

2. Психологічні:

- мотиви, що впливають на вибір професії;
- бажання і прагнення особистості досягти успіху у своїй діяльності;
- цілеспрямованість поведінки особистості, що виникає під впливом сталої системи усвідомлених ціннісних орієнтацій;
- емоції, що впливають на формування психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності;
- воля, за допомогою якої майбутній фахівець зможе опанувати знання, вміння та навички, необхідні в майбутній професійній діяльності;
- особисті якості, які впливають на оволодіння професійною діяльністю майбутнього фахівця.

3. Організаційно-педагогічні:

- організація виховно-освітнього процесу;
- рівень викладання;
- тип взаємовідносин викладачів та студентів [21].

Говорячи про соціально-економічні чинники, ми можемо зробити висновок, що однією з головних причин вступу молоді до вищого чи професійного навчального закладу є престиж вищої освіти в цілому, а також інтерес абітурієнта до конкретної професії. Під час вивчення досліджень освітніх планів випускників шкіл ми бачимо, що здобуття вищої освіти є нормою для більшості молодих людей.

Переважає більшість школярів та їхніх батьків вбачають необхідність у вищій освіті.

На нашу думку, домінуючими факторами у формуванні психологічної готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності є організаційно-педагогічні. Вони характеризуються реальними умовами, в які студент потрапляє у процесі навчання у навчальному закладі.

У рамках психолого-педагогічної освіти ми виділили три групи умов: педагогічні, психологічні та організаційно-методичні. Педагогічні умови М.Є. Дуранов із співавторами визначають як середовище, обставини, де реалізуються педагогічні чинники [25].

Н.М. Яковлева розуміє під даною категорією сукупність заходів у навчально-виховному процесі, які забезпечують досягнення студентами найвищого рівня діяльності [26].

С.В. Боровська під педагогічними умовами має на увазі комплекс взаємозалежних заходів навчального процесу. Вони сприяють переходу студентів на вищий рівень професійної діяльності [27].

До психологічних умов формування психологічної готовності студентів до професійної діяльності в умовах психолого-педагогічної освіти ми відносимо:

- мотивацію студента до навчальної діяльності, його інтерес, допитливість, набуття знань, оволодіння професією, установка на навчальну діяльність;
- довільність пізнавальних процесів: мислення, пам'яті, сприйняття, уяви; увага, мова та високий рівень їх розвитку;
- наявність необхідних вольових якостей: наполегливості, цілеспрямованості, свідомості, відповідальності та дисциплінованості;
- вміння взаємодіяти з іншими людьми під час навчальної діяльності;
- сформованість узагальнених розумових дій (аналіз, синтез, класифікація тощо).

Організаційно-методичні умови включають:

- дії викладання – використання різних засобів (комп'ютер, відеотехніка), методів (екскурсія, бесіда), форм (лекція, семінар, робота в мікрогрупах) передачі знань, умінь та навичок;
- дії вчення – різноманітність джерел (посібники, монографії), засобів навчання (Інтернет), прийомів запам'ятовування тощо;
- гнучкість навчання – чергування різних засобів, прийомів, методів, форм навчання з урахуванням здійснення індивідуального підходу та педагогічних інновацій (нетрадиційні форми навчання);
- використання сучасних технічних засобів;
- оптимальний підбір навчального матеріалу (співвідношення доступності та достатнього рівня складності).

Навчання формує у студентів готовність до професійної діяльності, науковий світогляд, систему сучасних професійних знань, сприяє розвитку творчих здібностей [28].

Формування психологічної готовності студентів до професійної діяльності на різних етапах навчання в закладах професійної та вищої освіти є безперервним та складним процесом. Психологічна готовність до професійної діяльності студентів, формуючись у процесі навчання, зазнає позитивних якісних та кількісних змін. Вона нарощується і відображається в поступальній динаміці переходу від одного рівня до іншого, визначається внутрішнім балансом між її компонентами та забезпечує продуктивне вирішення навчальних та професійних завдань різної складності та змісту.

1.3. Специфіка професійної мотивації та її вплив на професійну діяльність

На формування професійної мотивації студента впливає наявність різних факторів. На думку Р.І. Цветкової їх можна систематизувати за двома групами:

1. Соціально-психологічні фактори: макросередовищні (загальнодержавні, регіонально-етнічні), мікросередовищні (чинники сім'ї, ЗВО, громадських організацій, неформальних об'єднань).
2. Загальнодержавні фактори: економічні, політичні, культурно-моральні умови життя людей в країні, засоби масової інформації [48].

Там же зазначено, що регіонально-етнічні фактори включають: специфічні особливості політичного, економічного та демографічного розвитку регіону; етнічні особливості життєдіяльності населення; особливості розвитку навчальних, навчально-виховних закладів.

Мікросередовищні фактори включають в себе: культурні, освітні, психогігієнічні та ін. умови та фактори, що характеризують виховне, освітнє, професійне середовище особистості.

Психологічні фактори включають в себе:

- об'єктивні вікові особливості; характерологічні, типологічні особливості особистості: риси характеру, схильності, здібності, інтереси, психофізіологічні якості особистості, рівень їх загальноосвітньої та професійної підготовки; громадські впливи на мотиви, що впливають на формування ціннісних орієнтацій, відносин, професійної мотивації та професійної самосвідомості.
- суб'єктивні: потенціал особистості, зокрема високі професійно-особистісні стандарти, прагнення до знань, до розширення свого кругозору; потреба в самоствердженні, досягненні, потреба у визнанні; робота над собою: аналіз та перспективна побудова професійного життєвого плану діяльності, самоаналіз, самовиховання, саморозвиток, усвідомлення себе членом професійного співтовариства у майбутньому, прийняття професійної ролі.

Вивчення психологічних факторів, що формують професійну мотивацію особистості, вважається одним із неоднозначних питань щодо переважаючого впливу характерологічних особливостей чи професійних інтересів особистості.

Відповідно до уявлень А.Маслоу можна виділити п'ять основних рівнів потреб – мотивацій особистості студента: основні фізіологічні потреби в їжі, відпочинку, житлі, сексуальному задоволенні, матеріальні стимули, соціальні блага – це засіб задоволення основних фізіологічних потреб [39].

Там же вказано, що матеріальні заохочення, високий рівень заробітної плати у вибраній професії є одним із важливих факторів стимулювання майбутньої професійної діяльності студента.

Виходячи з виконаного вище аналізу теоретичних даних, можна зробити висновок про те, що на формування професійної мотивації студента великий вплив надають, на наш погляд, такі умови та фактори мікросередовища студентів:

1. Навчальне середовище:

- фізичні умови праці (оптимальний для занять рівень шуму, температури, вміст у повітрі кисню, освітленості робочого місця);
- гігієнічні умови праці (підтримання всіх приміщень у чистоті та порядку);
- дизайн, естетика (використання ергономічних даних, сучасних, модних тенденцій під час оформлення навчальних приміщень);
- їдальня (харчовий блок з виконанням санітарно-гігієнічних вимог, найвищий рівень обслуговування студентів);
- матеріально-технічна база забезпеченості навчального процесу (підручники, наукова література, у тому числі періодичні, навчально-методичні видання, комп'ютерне, технічне оснащення);
- допоміжні навчально-виховні приміщення (спортивні зали, актова зала, конференц-зал).

2. Заохочення:

- матеріально-соціальні винагороди за результатами навчання студента та участі у громадському житті навчального закладу (підвищення

стипендії, заохочувальні призи, подарунки, зниження плати за навчання, оплачене харчування, надання безкоштовного місця у гуртожитку, культурний відпочинок, відпочинок під час канікул);

— соціальне прийняття: відчуття своєї необхідності для товаришів та викладачів, повага, визнання та схвалення з їхнього боку;

— хороші стосунки в колективі студентів, здоровий морально-психологічний клімат в коледжі.

3. Особистісне зростання:

— можливості для розширення свого професійного світогляду (факультативи, спецкурси, участь у наукових конференціях, семінарах); практичні заняття з обраної спеціальності на підприємстві, установі; зустрічі, дискусії із цікавими людьми професії);

— створення перспектив подальшої освіти за обраною професією (факультети, курси підвищення кваліфікації);

— зростання відповідальності та впливу (участь у студентських, молодіжних рухах, громадських організаціях; у заходах щодо розвитку, благоустрою коледжу тощо);

— можливість експериментування, творчості, самовираження (участь у науково-дослідницькій діяльності, у практичній реалізації інноваційних проектів; у студентських клубах за інтересами, гуртках художньої самодіяльності, ансамблях, театрах тощо);

— прилученість та особистісна значимість;

— інформованість про справи, плани, перспективи коледжу (газета, інформаційний бюлетень; періодичні наукові видання; можливості участі у загальних зборах, нарадах тощо);

— зацікавленість в особистісному розвитку кожного студента (планування та організація адміністрацією, колективом викладачів виховної діяльності; створення служби психологічного консультування, медичне обслуговування);

- інтерес та облік адміністрацією думок студентів (громадські опитування студентського колективу, можливості участі студентів у прийнятті рішень тощо);
- інтерес та прагнення до знань;
- методично правильно організована, цікава навчальна діяльність (використання сучасних форм та методів навчання, постановка навчальних, складних нестандартних завдань та цілей);
- самостійна навчальна діяльність студентів, (написання рефератів, творчих работ);
- змагання у навчальній діяльності (атестація, сесія, конкурси, найкращий проект, найкращий студент).

Ми вважаємо, що важливі завдання професійної організації полягають в управлінні переліченими факторами, у забезпеченні необхідних умов для всебічного професійного розвитку особистості, а також у підготовці ефективної адаптації майбутніх фахівців у їхній професійній діяльності.

Мотивація охоплює всі сфери життєдіяльності людини та грає роль у всіх видах її діяльності, зокрема професійної. У роботі Л.М. Шляхтіної говориться, що стимулювання може бути засобом, що допомагає здійснювати мотивацію. Оскільки саме стимули є інструментами, покликаними викликати дію конкретних мотивів, цей факт пояснює те, що люди не завжди здатні дати реакцію стимулу [54].

Процес стимулювання професійної діяльності передбачає використання різних стимулів мотивації людей. Мотив є результатом стимулу, що впливає на потребу. Стимулювання професійної діяльності студентів має бути спрямовано насамперед на формування професійних мотивів [55].

І тому необхідне перенесення загальних мотивів особистості у трудові. У процесі професіоналізації та підготовки до неї потреби студента повинні знайти своє відображення у діяльності. Тобто має відбутися зрушення мотивів на мету професійної діяльності. Студенту треба бути орієнтованим на пошук особистісного сенсу у цій діяльності.

На думку Т.І. Шамової професійний розвиток відбувається тільки тоді, коли в процесі підготовки навчальні та професійні вимоги будуть вищими за його можливості, при цьому мотиваційна сфера стає лише ширшою [52].

Відомий той факт, що студент, який має розвинену мотивацію до професійної діяльності, більше схильний до досягнення високих результатів, ніж його одногрупники з менш розвиненою мотивацією, навіть якщо він більш здатний. Тобто різний рівень успішності студентів може бути обумовлений різним ступенем мотивації до професійної діяльності.

Про вплив мотивації на успішність професійної діяльності каже нам насамперед наявність у студента мотиву досягнення. Якщо розглядати даний мотив у контексті професійної діяльності, він працює в таких аспектах як кар'єра, а саме мотиви професійного зростання та соціального успіху, і у питаннях професійного та особистісного розвитку (мотив самовдосконалення). Мотив досягнення можна визначити одним із основних критеріїв успішного здійснення професійної діяльності, що зумовлює розвиток особистості у професійному відношенні [51].

У своїй роботі В.Ф. Шаріпов зазначив, що жодна діяльність неможлива без наявності мотивів і сенсу, навіть самі засвоєні людиною знання та відпрацьовані вміння не зможуть бути реалізовані. Там же зазначається, що існує якась взаємозалежність між задоволеністю працею та ефективністю діяльності. Як підвищення ефективності діяльності обумовлено задоволенням працею, так і навпаки [53].

На думку Г.І. Щукіної, одним із шляхів формування психологічної готовності студентів до виконання успішної професійної діяльності можна вважати залучення студентів до активної діяльності, що сприяє осмисленому розвитку професійних умінь спеціалістів [56].

Усвідомлене ставлення студента до професійної діяльності є одним із найважливіших показників успішної кар'єри спеціаліста. Основними критеріями даного показника можуть бути наявність стійкого інтересу та потреби до конкретної діяльності, усвідомлення соціального сенсу обраної професії та бажання самовдосконалюватися.

Р.К. Малінаускас виділяє два підходи до вивченню проблеми мотивації професійної діяльності. Перший підхід ґрунтується на дослідженні змістовної сторони теорії мотивації. Такі теорії базуються на вивченні потреб людини, які є основним мотивом їх поведінки, отже, і діяльності [35].

Там же описується другий підхід до проблеми мотивації професійної діяльності, що базується на процесуальних теоріях. Цей підхід свідчить про розподіл зусиль працівників та вибір певного виду поведінки задля досягнення конкретних цілей.

Найбільш розширене дослідження типів мотивації професійної діяльності, запропонувала К. Замфір. Вона виходить з уявлення про три типи мотивації: внутрішньої, зовнішньої позитивної та зовнішньої негативної мотивації [24].

Під внутрішніми мотивами автор розуміє те, що породжується в свідомості людини найпрофесійнішою діяльністю: розуміння її суспільної корисності; задоволення, яке приносить робота, тобто результат та процес діяльності. Внутрішня мотивація виникає, як припускає автор, з потреб самої діяльності, коли людина займається нею із задоволенням, без будь-якого зовнішнього тиску. Зовнішня мотивація містить ті мотиви, які знаходяться за межами самого студента та праці як такої: заробіток, страх осуду, прагнення до престижу тощо. До зовнішньої позитивної мотивації належать: матеріальне стимулювання, схвалення з боку одногрупників та викладачів, престиж, тобто ті стимули, заради яких людина вважає за потрібне докласти свої зусилля. До зовнішньої негативної мотивації автор відносить покарання, критику, осуд та інше [24].

З погляду А.К. Маркової, висока задоволеність ймовірна, як правило, за умови переважання внутрішньої мотивації професійної діяльності. Коли є переважно зовнішня мотивація, то професійна діяльність стає простим засобом для досягнення чогось, не будучи самоціллю.

Такий мотив можна вважати як обов'язок чомусь зовнішньому, як ціна за придбання благ, необхідних людині. Внутрішня мотивація професійної діяльності не тільки спонукає людину до удосконалення професійної майстерності, але й вважається причиною розвитку як педагога, і студентів. Зовнішня мотивація не

спонукає до як такого професійного розвитку людини, а звертає працю в діяльність, що здійснюється під тиском зовнішньої потреби [37].

Як зазначила у статті І.М. Дворнікова, проблема професійної підготовки фахівців та формування психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності набула актуальності у період зміни умов середньої професійної освіти, забезпечення ринку праці конкурентоспроможних спеціалістів [17].

Тут же вказано, що психологічну готовність до професійної діяльності можна охарактеризувати як складну психічну освіту, сукупність елементів, що визначаються динамічною структурою, та функціональними залежностями.

На думку М.І. Дяченка, професійна мотивація є внутрішньою рушійною причиною вдосконалення професіоналізму та особистості, тому що саме на основі високого рівня її розвитку можливе ефективне становлення професійної освіченості та культури особистості [23].

Початок студентського життя завжди супроводжується протиріччями та зламом звичних життєвих уявлень. Велика кількість дослідників (Н.Г. Багдасар'ян, О.В. Віштак, Л.В. Кансузян, Р.К. Малінаускас, Л.М. Хабаєва та ін.) з високим ступенем статистичної достовірності доводять, що особистість, що має внутрішню професійну мотивацію з широкими пізнавальними мотивами, характеризується високим рівнем адаптивності до навчання в освітніх організаціях та успішністю освоєння особистістю основ професійної діяльності. Також про це свідчить той факт, що відмінності у мотивації спостерігаються у студентів навіть однієї освітньої організації, але різних курсів, факультетів та спеціальностей, а, частіше всього, мають суто індивідуальний характер.

Ю.М. Орлов зазначає, що у системі професійної освіти професійна мотивація особистості є системою потреб, відносин, інтересів, що задовольняються за допомогою вирішення навчальних завдань та стимулюють особистість до вивчення майбутньої професійної діяльності [42].

Відбиваючись у свідомості, актуальні потреби (отримати вищу освіту, придбати основу для подальшого саморозвитку та професійного становлення,

підвищити свій соціальний статус у майбутньому тощо) спонукають і направляють студента до освоєння майбутньої професійної діяльності.

В даний час в науці не вироблено єдиного підходу до проблеми мотивації поведінки людини, ще не встоялась власна психологічна термінологія, не сформульовані чітко основні поняття та критерії досліджуваних явищ. Про це свідчить проведений нами аналіз підходів до проблеми мотивації та мотивів освоєння професійної діяльності у вітчизняній психології (В.Г. Асєєв, І.О. Васильєв, В.К. Вілюнас, Б.І. Додонов, Є.П. Ільїн, Л.П. Кічатін, О.М. Леонтєв, П.В. Симонов, Ш.М. Чхартішвілі та ін.).

В.І. Чирков зазначив, що існує протиріччя між високим ступенем важливості розвиненої професійної мотивації студентів у процесі професійної освіти, яка визначає цілеспрямоване оволодіння професійними знаннями та вміннями, та недостатньо розвиненою професійною мотивацією студентів, яка має тенденцію до зниження в процесі навчання, а також недостатньою увагою до питань професійної мотивації у процесі професійної підготовки через домінування знання орієнтованого підходу у навчанні [50].

Є.П. Корабліна визначає, що професіоналізація, що включає в себе в тому числі і психологічну готовність як багатоканальний процес, відбувається відразу за кількома напрямками. У ній через навчання та виховання формується мотиваційна та операційна сфери. Психологічну готовність до професійної діяльності у такому разі характеризує динаміка змін у мотиваційній сфері особистості, формування у ній професійно значущих установок, зміна ціннісно-сміслової структури світосприйняття особистості.

Також зазначається, що динамічна структура психологічної готовності до складних видів діяльності представляється як цілісне утворення, що включає особистісні характеристики, основними з яких є:

- мотиваційні (потреба успішно виконувати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху та показати себе з кращої сторони);

- пізнавальні (розуміння обов'язків, трудового завдання, оцінка його значущості для досягнення кінцевих результатів діяльності та себе особисто, уявлення про можливі зміни обстановки);
- емоційні (почуття професійної та соціальної відповідальності, впевненість в успіху, насназі);
- вольові (управління собою та мобілізація сил, зосередження на задачі, відволікання від впливів, що заважають, подолання сумнівів, страху) [34].

Важливим етапом освоєння діяльності вважається її прийняття студентом. Результат такого рішення залежить від того, наскільки уявлення людини про професію відповідає її потребам. Людина, перш ніж обрати професію, «проектую» свою мотиваційну структуру на структуру факторів, пов'язаних з професійною діяльністю, через які ймовірно задоволення потреб. Якщо потреби значні, то відповідно будуть пред'явлені і високі вимоги до діяльності, при цьому задоволення від праці більше. Людина з широкими життєвими інтересами, з «багатими» потребами здатна на натхненну, творчу працю та високу громадську активність.

Стимули необхідно розробляти для кожної людини індивідуально, відповідно до її актуальних потреб, оскільки реакція на той самий стимул може бути різною. Це означає, що стимул здатний трансформуватися в мотив за такої умови, коли перше відповідає потребам людини і не вимагає від неї неприйнятних дій. Стимул спрямований безпосередньо на задоволення потреби, а мотив вже є сполучною ланкою між ними. Тому всі стимулюючі дії повинні детально опрацьовуватися, особливо тими людьми, які здійснюють їх стосовно інших [29].

Як зазначає Є.О. Останіна, у процесі формування майбутнього професіонала необхідно приділяти увагу життєвим цілям як фактору формування цінності та позитивної професійної мотивації. Також необхідно зазначити, що для ефективності майбутньої професійної діяльності важлива орієнтація студента на успіх, соціальну активність, осмислення ним своєї унікальності та особливості при виборі професії. Оскільки самооцінка професіонала визначає ступінь розбіжності

між рівнем його домагань та реальним рівнем діяльності, точність постановки цілей, адекватну емоційну реакцію на різні результати професійної діяльності [29].

У роботі М.І. Дяченко та Л.А. Кандибовича велику увагу приділено формуванню психологічної готовності до діяльності у процесі професійної підготовки. На їхню думку, формування психологічної готовності до професійної діяльності означає утворення таких необхідних відносин, установок, властивостей особистості, які забезпечують можливість студенту свідомо включитися у трудову діяльність та успішно її виконувати [23].

При цьому наголошується, що не можна зводити формування готовності лише до виховання окремих якостей у студентів. Велику увагу необхідно приділяти відповідності результатів навчально-виховного процесу вимогам та умовам майбутньої професійної діяльності випускників. Готовність є сукупним виразом спеціально спрямованого розвитку особистості, впливу на різні сторони психіки студентів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проблема формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності є однією із важливих у сучасному суспільстві. Випускникам коледжів, інститутів та університетів необхідно ще чимало часу для того, щоб освоїтися на конкретному робочому місці. Важливою є наявність у молодого фахівця готовності до професійної діяльності.

Внутрішня готовність у словнику з педагогіки визначається як «високий рівень розвитку пізнавальних, мотиваційних, вольових та емоційних процесів особистості, колективу, який забезпечує успіх майбутньої діяльності. Це адекватна установка, мотивація та мобілізація психічних ресурсів для майбутньої діяльності».

Компонентами психологічної готовності до професійної діяльності авторами називаються:

- наявність знань, умінь, відповідних сучасним вимогам до професії (Н.В. Кузьміна);
- сформованість мотиваційної та операційної сфер професіоналізму (І.О. Калініна);
- комплекс психологічних складових таких, як: установки, мотиви, цінності, знання, вміння та певні особистісні якості (А.Н. Іноземцева);
- сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, загальний психофізіологічний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей; спрямованість особистості на виконання певних дій (Р.О. Гаспарян, Є.Р. Козлов, Л.З. Нерсесян, А.Ц. Пуні та ін.);
- усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства, колективу чи поставленого завдання; усвідомлення цілей, вирішення яких задовільнить потреби виконання завдання; осмислення та оцінка умов діяльності, актуалізація досвіду, пов'язаного з вирішенням завдань у минулому, та виконання подібних вимог; прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційно-вольових, мотиваційних процесів, оцінка співвідношення своїх можливостей, рівня спроб та необхідності досягнення певного результату;

мобілізація сил відповідно до умов та завдання, самонавіювання щодо досягнення цілей;

— мотиваційні (що спонукають до дій), пізнавальні (що дозволяють розуміти навколишнє середовище), емоційні (пов'язані з переживаннями ставлення до того, що відбувається), вольові (що забезпечують подолання труднощів) та психомоторні (що беруть участь у здійсненні рухів) психічні явища (О. М. Столяренко).

Формування психологічної готовності до професійної діяльності відбувається за дотримання таких умов:

- активізація прагнення студента оволодіти необхідні професійні компетенції;
- формування уявлень студента про себе як про суб'єкта професійної діяльності;
- розвиток здатності до саморегуляції у процесі професійного спілкування та поведінки.

Формування психологічної готовності студентів до професійної діяльності на різних етапах навчання в закладах професійної та вищої освіти є безперервним та складним процесом. Психологічна готовність до професійної діяльності студентів, формуючись у процесі навчання, зазнає позитивних якісних та кількісних змін. Вона нарощується і відображається в поступальній динаміці переходу від одного рівня до іншого, визначається внутрішнім балансом між її компонентами та забезпечує продуктивне вирішення навчальних та професійних завдань різної складності та змісту.

На формування професійної мотивації студента впливає наявність різних факторів. На думку Р.І. Цветкової їх можна систематизувати за двома групами:

1. Соціально-психологічні фактори: макросередовищні (загальнодержавні, регіонально-етнічні), мікросередовищні (чинники сім'ї, ЗВО, громадських організацій, неформальних об'єднань).
2. Загальнодержавні фактори: економічні, політичні, культурно-моральні умови життя людей в країні, засоби масової інформації.

В даний час в науці не вироблено єдиного підходу до проблеми мотивації поведінки людини, ще не встоялась власна психологічна термінологія, не сформульовані чітко основні поняття та критерії досліджуваних явищ. Про це свідчить проведений нами аналіз підходів до проблеми мотивації та мотивів освоєння професійної діяльності у вітчизняній психології (В.Г. Асєєв, І.О. Васильєв, В.К. Вілюнас, Б.І. Додонов, Є.П. Ільїн, Л.П. Кічатін, О.М. Леонтьєв, П.В. Симонов, Ш.М. Чхартішвілі та ін.).

Але виходячи з даних проаналізованих нами джерел, можна зробити висновок, що стимули необхідно розробляти для кожної людини індивідуально, відповідно до її актуальних потреб, оскільки реакція на той самий стимул може бути різною. Це означає, що стимул здатний трансформуватися в мотив за такої умови, коли перше відповідає потребам людини і не вимагає від неї неприйнятних дій. Стимул спрямований безпосередньо на задоволення потреби, а мотив вже є сполучною ланкою між ними. Тому всі стимулюючі дії повинні детально опрацьовуватися, особливо тими людьми, які здійснюють їх стосовно інших.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНИХ КОЛЕДЖІВ

2.1. Організація та методи дослідження

Метою дослідження стало вивчення мотиваційно-ціннісного компонента психологічної готовності до професійної діяльності випускників професійних коледжів. У дослідженні брали участь випускники Бахмутського педагогічного фахового коледжу за спеціальністю «012 Дошкільна освіта» у кількості 66 жінок та 35 чоловіків.

Загальний обсяг вибірки становив 101 особу віком від 23 до 46 років.

У якості психодіагностичного інструментарію були використані наступні методики:

1. Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса.

Методика складається з 27 пунктів - суджень, по кожному з яких можливі три варіанти відповіді, що відповідають трьом видам спрямованості особистості. Випробуваний повинен обрати одну відповідь, який найбільшою мірою виражає його думку або відповідає реальності, і ще один, який, навпаки, найбільш далекий від його думки або найменш відповідає реальності.

За допомогою методики виявляються три види спрямованості:

- **Спрямованість на себе (Я).** Зв'язується з переважанням мотивів власного благополуччя, прагнення до особистого першості, престижу. Така людина найчастіше буває зайнята самою собою, своїми почуттями і переживаннями і мало реагує на потреби людей навколо себе. В роботі бачить насамперед можливість задовольнити свої домагання.
- **Спрямованість на спілкування (О)** - прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги

людям; орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності і емоційних відносинах з людьми.

- **Спрямованість на справу (Д)** - спрямованість на завдання. Відображає переважання мотивів, породжуваних самою діяльністю, захоплення процесом діяльності, безкорисливе прагнення до пізнання, оволодіння новими вміннями і навичками. Зазвичай така людина прагне співпрацювати з колективом і домагається найбільшої продуктивності групи, а тому намагається довести точку зору, яку вважає корисною для виконання поставленого завдання.

2. Методика вимірювання цінностей особистості Ш. Шварца.

Опитувальник вимірювання цінностей особистості Ш. Шварца є шкалою, призначеною для виміру значимості десяти типів цінностей. Опитувальник складається із двох частин, що відрізняються процедурою проведення.

Перша частина опитувальника («Огляд цінностей») надає можливість вивчити нормативні ідеали, цінності особистості лише на рівні переконань, і навіть структуру цінностей, що має найбільший вплив на всю особистість, але завжди виявляється у реальній соціальній поведінці.

Друга частина опитувальника («Профіль особистості») вивчає цінності на рівні поведінки, тобто індивідуальні пріоритети, що найчастіше виявляються у соціальній поведінці особистості.

Відмінність показників за типами цінностей у цих двох частинах опитувальника, що характеризують два рівні функціонування цінностей, відображає ціннісний тиск, який здійснюється, з одного боку, через соціалізацію та, з іншого, за допомогою референтної групи та традицій.

3. Опитувальник вивчення провідних мотивів професійної діяльності А.О. Реана, В.О. Якуніна.

Методика призначена для вивчення мотивів професійної діяльності. Серед них умовно виділено чотири основні групи:

- 1) мотиви власної праці;
- 2) мотиви соціальної значущості праці;

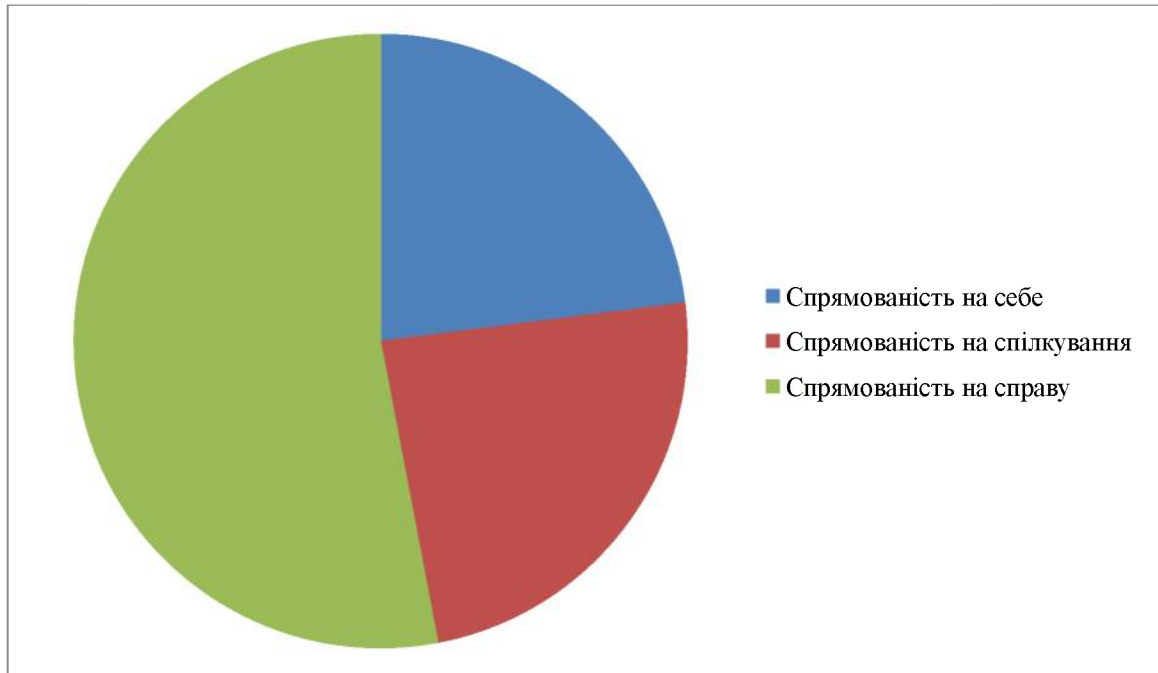
- 3) мотиви самоствердження у праці;
- 4) мотиви професійної майстерності.

4. Ретроспективна анкета установок Н.А. Нізовських.

Ця методика є анкетною відкритою, в якій випробуваним пропонується записати принципи (правила) свого життя, вказавши приблизно вік, в якому було сформульовано кожне правило, джерело його виникнення, оцінити в балах дотримання цього правила у реальному житті.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Застосування у процесі діагностики методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса дозволяє констатувати наявність наступних даних:

Мал. 2.2.1. Результати методики Б.Басса

У 53% респондентів було виявлено спрямованість на справу, що характеризує цю групу, як зацікавлену у вирішенні ділових проблем, виконанні роботи якнайкраще, орієнтації на ділове співробітництво, таку, що має здатність відстоювати, в інтересах справи, власну думку, яка корисна для досягнення загальної мети.

У 23% випробуваних, згідно з їх твердженням, виявлено спрямованість на себе. У цих людей наявна орієнтація на пряму винагороду та задоволення безвідносно роботи та співробітників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертованість.

І також у 24% респондентів виявлена спрямованість на спілкування. Ці люди прагнуть за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, вони орієнтовані на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або надання ширшої допомоги людям, також дані випробувані орієнтовані на соціальне

схвалення, залежність від групи, потребу у прихильності та емоційні відносини з людьми.

Далі ми розглядатимемо всіх респондентів розділених на три групи:

- спрямованість на справу – перша група;
- спрямованість на себе – друга група;
- спрямованість на спілкування – третя група.

Проаналізувавши відповіді випробуваних за методикою вимірювання цінностей особистості Ш. Шварца, було отримано такі результати:

Таблиця 2.2.1. Огляд цінностей (рівень нормативних ідеалів) за першим рангом

Типи цінностей	1 група	2 група	3 група
Універсалізм	71 %	80 %	73 %
Самостійність	21 %	10 %	9 %
Доброта	4 %	-	18 %
Безпека	4 %	10 %	-

Відповідно до результатів методики за першим рангом респонденти першої групи (спрямовані на справу) поставили:

- на перше місце – універсалізм, що говорить про них, як про людей, які вміють підлаштовуватись під ситуації життя;
- на друге місце – самостійність. Дані випускники ініціативні, критичні, з адекватною самооцінкою та почуттям особистої відповідальності за свою діяльність та поведінку.

Респонденти другої групи (спрямовані на себе) поставили:

- на перше місце – універсалізм;
- на друге місце – самостійність (це характеризує даних студентів як здатних самостійно вирішувати проблеми) та безпеку (це говорить про те, що даним студентам необхідний внутрішній психологічний комфорт).

Респонденти третьої групи (спрямовані на спілкування) поставили:

- на перше місце (як і дві попередні групи) – універсалізм;
- на друге місце – доброту. Це свідчить, що вони доброзичливо і позитивно ставляться до оточуючих.

За допомогою критерію Фішера ми хотіли подивитися чи існують відмінності за цінностями у трьох групах. Ми встановили, що:

- цінність «Універсалізм» у другій групі не більше, ніж у першій ($\varphi^*_{емп} = 0,56 < \varphi^*_{кр}$); у третій групі більше, ніж у першій ($\varphi^*_{емп} = 0,12 < \varphi^*_{кр}$);
- цінність «Самостійність» в першій групі не більша, ніж у другій групі ($\varphi^*_{емп} = 0,82 < \varphi^*_{кр}$); у першій групі не більше, ніж у третій групі ($\varphi^*_{емп} = 0,91 < \varphi^*_{кр}$);
- цінність «Доброта» в першій групі не більша, ніж у третій групі ($\varphi^*_{емп} = 1,26 < \varphi^*_{кр}$).

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей у цінностях цих груп не виявлено.

Далі розглянемо цінності (рівень нормативних ідеалів) за другим рангом.

Таблиця 2.2.2. Огляд цінностей (рівень нормативних ідеалів) за другим рангом

Типи цінностей	1 група	2 група	3 група
Доброта	33 %	30 %	45 %
Безпека	21 %	20 %	37 %
Універсалізм	17 %	-	9 %
Самостійність	17 %	20 %	-
Традиції	9 %	-	-
Досягнення	4 %	30 %	-
Конформність	-	-	9 %

Таким чином, з таблиці видно, що на другому ранзі перша група респондентів (спрямовані на справу) поставили:

— на перше місце цінність «Доброта», що говорить про їх доброзичливе ставлення до інших людей;

— на друге місце – безпеку.

Респонденти другої групи (спрямовані на себе) поставили:

— на перше місце доброту;

— на друге місце – цінність «Досягнення», що говорить про їхню цілеспрямованість у житті та вміння досягати певних результатів.

У респондентів третьої групи (спрямовані на спілкування) домінує:

— доброта – люди чуйні і готові допомогти іншим;

— на другому місці – безпека, що говорить про необхідність для цих людей у почутті психологічної захищеності від будь-яких зовнішніх впливів.

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей у цінностях у цих групах не виявлено.

Розглянемо дані про цінності респондентів (рівень нормативних ідеалів) за третім рангом.

Таблиця 2.2.3. Огляд цінностей (рівень нормативних ідеалів) за третім рангом

Типи цінностей	1 група	2 група	3 група
Доброта	24 %	30 %	18 %
Самостійність	21 %	20 %	55 %
Досягнення	17 %	-	-
Безпека	17 %	40 %	18 %
Традиції	9 %	-	-
Універсалізм	9 %	10 %	9 %
Конформність	4 %	-	-

За таблицею ми бачимо, що у третьому ранзі цінності в респондентів першої групи (спрямовані на справу) розташовані наступним чином:

- на першому місці – доброта, що говорить про них як про людей з доброзичливим ставленням до оточуючих;
- на другому місці – самостійність. Дані випробувані вміють приймати рішення та відповідати за свої вчинки.

У респондентів другої групи (спрямовані на себе) цінності розташовані у такому порядку:

- на першому місці – цінність «Безпека», що характеризує людей, які потребують відчуття особистого комфорту;
- на другому місці – доброта;
- на третьому місці – самостійність.

У респондентів третьої групи (спрямовані на спілкування) цінності розташовані у такому порядку:

- на першому місці – цінність самостійності, що характеризує їх як людей відповідальних за свої дії та вчинки;
- на другому місці – доброта та безпека.

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей у цінностях цих групах не виявлено.

Розглянемо профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів) за першим рангом.

Таблиця 2.2.4. Профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів) за першим рангом

Типи цінностей	1 група	2 група	3 група
Універсалізм	46 %	40 %	45 %
Самостійність	21 %	20 %	9 %
Безпека	13 %	40 %	18 %
Доброта	9 %	-	27 %
Конформність	9 %	-	-
Традиції	4 %	-	-

За таблицею ми бачимо, що за профілем особистості на першому ранзі респонденти першої групи (спрямовані на справу) поставили:

- на перше місце – універсалізм. Дані випробувані можуть підлаштуватися під будь-які ситуації життя;
- на друге місце – самостійність, що характеризує їх як впевнених у собі людей, які не залежать від чужої думки.

У респондентів другої групи (спрямовані на себе) домінує цінність «Універсалізм», що говорить про те, що ці люди практично використовують можливості в будь-якій ситуації. І також у них на першому місці стоїть цінність у безпеці. Ці респонденти хочуть бути захищеними від будь-якої загрози.

Респонденти третьої групи (спрямовані на спілкування) ставлять:

- на перше місце – універсалізм;
- на друге місце – цінність доброти, що говорить про їхнє позитивне ставлення до оточуючих.

За допомогою критерію Фішера ми встановили, що:

- цінність «Універсалізм» у першій групі не більше, ніж у другій ($\varphi^*_{емп} = 0,32 < \varphi^*_{кр}$); у першій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 0,05 < \varphi^*_{кр}$);
- цінність «Самостійність» у першій групі не більше, ніж у другій ($\varphi^*_{емп} = 0,07 < \varphi^*_{кр}$); у першій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 0,91 < \varphi^*_{кр}$);
- цінність «Безпека» у другій групі більше, ніж у першій ($\varphi^*_{емп} = 1,68 \geq \varphi^*_{кр}$); у другій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 1,31 < \varphi^*_{кр}$);
- цінність «Доброта» у третій групі не більше, ніж у першій ($\varphi^*_{емп} = 1,29 < \varphi^*_{кр}$).

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей у цінностях у контексті даних груп не виявлено, крім цінності у безпеці в першій та другій групах.

Далі розглянемо профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів) за другим рангом.

Таблиця 2.2.5. Профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів) за другим рангом

Типи цінностей	1 група	2 група	3 група
Універсалізм	24 %	10 %	18 %
Безпека	17 %	20 %	27 %
Досягнення	17 %	20 %	9 %
Самостійність	17 %	20 %	27 %
Доброта	13 %	-	-
Стимуляція	9 %	-	-
Конформність	4 %	20 %	9 %
Традиції	-	-	9 %
Гедонізм	-	10 %	-

За таблицею ми бачимо, що у другому ранзі респонденти першої групи (спрямовані на справу) поставили:

- на перше місце – універсалізм;
- на друге місце – безпеку, що говорить про необхідність для цих людей у почутті психологічної захищеності від будь-яких зовнішніх впливів. Також на друге місце ставлять досягнення та самостійність.

Респондентами другої групи (спрямовані на себе) виділено:

- на першому місці – безпека, також конформність, що свідчить, що ці люди податливі реальному чи уявному тиску групи; це проявляється у зміні їхньої поведінки та установок, які спочатку не співпадали з позицією більшості. Самостійність та досягнення респонденти також поставили на перше місце.

Респонденти третьої групи (спрямовані на спілкування) ставлять:

- на перше місце – безпеку. У цих людей існує потреба бути внутрішньо впевненими у своїй безпеці. Також випробувані поставили на першу позицію самостійність, що характеризує їх як людей, що вміють приймати рішення та відповідати за свої вчинки;
- на друге місце – універсалізм.

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей у цінностях цих груп не виявлено.

Далі розглянемо профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів) за третім рангом.

Таблиця 2.2.6. Профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів) за третім рангом

Типи цінностей	1 група	2 група	3 група
Самостійність	24 %	20 %	9 %
Безпека	17 %	10 %	18 %
Досягнення	13 %	30 %	18 %
Доброта	13 %	20 %	27 %
Універсалізм	13 %	20 %	9 %
Гедонізм	9 %	-	-
Стимуляція	4 %	-	9 %
Влада	4 %	-	-
Традиції	4 %	-	-
Конформність	-	-	9 %

Згідно з таблицею на третій ранг респонденти першої групи (спрямовані на справу) поставили:

- на перше місце – самостійність – вміння самому вирішувати проблеми;
- на друге місце – безпеку, що характеризує даних випробуваних як людей, яким необхідний внутрішній психологічний комфорт.

Респонденти другої групи (спрямовані на себе) поставили:

- на перше місце – досягнення. Дані випробувані схильні до постановки цілей та їх досягнення;

— на друге місце – самостійність, доброту та універсализм, що говорить про те, що дані люди самостійно і практично використовують можливості в будь-якій ситуації.

Респонденти третьої групи (спрямовані на спілкування) ставлять:

— на перше місце – доброту, що говорить про їхнє позитивне ставлення до оточуючих;

— на друге місце – безпеку та досягнення.

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей у цінностях у цих групах не виявлено.

Далі розглянемо результати випробуваних за методикою «Ретроспективна анкета установок». Ця анкета дозволяє виявити у респондентів принципи (правила) життя. Розглянемо установки «Ставлення до себе» і за допомогою математико-статистичних даних доведемо, що існують відмінності.

Таблиця 2.2.7. Установки «Ставлення до себе»

Установки	1 група	2 група	3 група
Сподівайся на себе	50 %	10 %	9 %
Бути вихованим	29 %	20 %	73 %
Правильно поводитися	21 %	10 %	18 %
Акуратність	17 %	80 %	9 %
Вміння товаришувати	17 %	20 %	9 %

З таблиці бачимо, що для респондентів першої групи (спрямовані на справу) найбільш значуща установка «Сподівайся на себе», тобто дані випробувані не перекладають відповідальність на інших, а вирішують свої проблеми самостійно та у поведінці демонструють загальноприйняті норми.

Друга група респондентів (спрямовані на себе) ставлять:

— на перше місце – акуратність;

— на друге місце – бути вихованим та вміти дружити. Це свідчить про те, що респонденти пред'являють високі вимоги до себе, у суспільстві дотримуються загальноприйнятих норм і намагаються бути доброзичливими.

Третя група респондентів (спрямовані на спілкування) ставлять:

— на перше місце установку «Бути вихованим», тобто їм важливо внутрішньо дотримуватися загальноприйнятих норм спілкування з іншими людьми;

— на друге місце установку «Правильно поводитися» і реалізують свою вихованість у цій установці.

За допомогою критерію Фішера ми встановили, що установка «Ставлення до себе» має змістовні відмінності в трьох групах:

— установка «Сподівайся на себе»: в першій групі більше, ніж у другій ($\varphi^*_{емп} = 2,47 > \varphi^*_{кр}$); у першій групі більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 2,56 > \varphi^*_{кр}$);

— установка «Акуратність»: у другій групі не більше, ніж у першій ($\varphi^*_{емп} = 3,63 > \varphi^*_{кр}$); у другій групі більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 4,27 > \varphi^*_{кр}$);

— установка «Бути вихованим»: у третій групі більше, ніж у першій ($\varphi^*_{емп} = 2,43 > \varphi^*_{кр}$); у третій групі більше, ніж у другій ($\varphi^*_{емп} = 2,98 > \varphi^*_{кр}$).

Розглянемо установки «Ставлення до інших» та за допомогою математико-статистичних даних доведемо, що існують відмінності.

Таблиця 2.2.8. Установки «Ставлення до інших»

Установки	1 група	2 група	3 група
Повага старших	67 %	50 %	36 %
Допомога тим, хто її потребує	33 %	10 %	9 %
Не довіряти чужим	17 %	20 %	27 %
Любити людей	13 %	20 %	55 %
Бути доброзичливим до інших	12 %	10 %	9 %
Не розмовляти з незнайомцями	8 %	10 %	9 %
Не ображати молодших	4 %	-	45 %

За таблицею бачимо, що у респондентів першої групи (спрямовані на справу) домінує:

- установка «Повага старших». Дані респонденти виявляють терпіння та поважне ставлення до людей старшого покоління;
- на другому місці – установка «Допомога тим, хто її потребує», що характеризує їх як людей, які прагнуть допомогти оточуючим;
- на третьому місці – установка «Не довіряти чужим», що свідчить, що дана категорія випробуваних більше покладається він, ніж інших.

Респонденти другої групи (спрямовані на себе) ставлять:

- на перше місце установку «Повага старших»;
- на друге – установки «Любити людей» і «Не довіряти чужим», що говорить про їхню обережність і деяку недовірливість до оточуючих.

Респонденти третьої групи (спрямовані на спілкування) ставлять:

- на перше місце установку «Любити людей», що говорить про прояв любові та турботи до оточуючих;
- на друге місце установку «Не ображати молодших». Дані респонденти поважають та піклуються про людей молодшого віку;
- на третє місце установку «Повага старших».

За допомогою критерію Фішера ми встановили, що установки «Ставлення до інших» мають змістовні відмінності в трьох групах:

- установка «Повага старших»: у першій групі більше, ніж у другій ($\varphi^*_{емп} = 2,57 > \varphi^*_{кр}$); у першій групі більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 1,68 < \varphi^*_{кр}$); у другій не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 0,75 < \varphi^*_{кр}$);
- установка «Любити людей»: у третій групі більше, ніж у першій ($\varphi^*_{емп} = 2,48 > \varphi^*_{кр}$); у третій групі більше, ніж у другій ($\varphi^*_{емп} = 1,98 \geq \varphi^*_{кр}$);
- установка «Допомога тим, хто її потребує»: у першій групі не більше, ніж у другій ($\varphi^*_{емп} = 1,54 < \varphi^*_{кр}$); у першій групі більше, ніж у третій ($\varphi^*_{емп} = 1,64 \leq \varphi^*_{кр}$);

— установка «Не ображати молодших»: у першій групі більше, ніж у третій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 2,84 > \varphi^*_{\text{кр}}$).

Розглянемо установки «Мораль, моральність» і за допомогою математико-статистичних даних доведемо, що існують відмінності.

Таблиця 2.2.9. Установки «Мораль, моральність»

Установки	1 група	2 група	3 група
Не брати чужого	63 %	50 %	45 %
Не брехати	54 %	50 %	54 %
Чесність	8 %	10 %	18 %
Не говорити за спиною	4 %	20 %	-
Не заздрити	-	20 %	9 %

З таблиці видно, що респонденти першої групи (спрямовані на справу) ставлять:

- на перше місце установку «Не брати чужого», що говорить про їхню порядність та вихованість;
- на друге місце установку «Не брехати».

Респонденти другої групи (спрямовані на себе) ставлять:

- на перше місце установки «Не брати чужого» та «Не брехати». Дані люди порядні щодо інших.

У респондентів третьої групи (спрямовані на спілкування) домінують:

- на першому місці установка «Не брехати»;
- на другому – «Не брати чужого».

За допомогою критерію Фішера ми встановили, що установки «Мораль, моральність» мають змістовні відмінності в трьох групах:

- установка «Не брати чужого»: у першій групі не більше, ніж у другій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,70 < \varphi^*_{\text{кр}}$); у першій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,97 < \varphi^*_{\text{кр}}$); у другій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,27 < \varphi^*_{\text{кр}}$);

— установка «Не брехати»: у першій групі не більше, ніж у другій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,21 < \varphi^*_{\text{кр}}$); у третій групі не більше, ніж у другій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,21 < \varphi^*_{\text{кр}}$).

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей в установках даних групах не виявлено.

За допомогою математико-статистичних даних доведемо, що існують відмінності установок «Ставлення до батьків, рідних, близьких».

Таблиця 2.2.10. Установки «Ставлення до батьків, рідних, близьких»

Установки	1 група	2 група	3 група
Сім'я – святе	17 %	-	27 %
Слухатися батьків	4 %	10 %	18 %
Всього	21 %	10 %	45 %

Загальний показник вказує, що лише 21% респондентів першої групи (спрямовані на справу) торкнулися теми «Сім'ї». 10% респондентів другої групи (спрямовані на себе) торкнулися цієї теми. Велика кількість (45%) третьої групи респондентів (спрямовані на спілкування) виділили установки теми «Сім'я», що характеризує їх, як людей більш схильних до спокійних доброзичливих відносин з сім'єю.

За допомогою критерію Фішера ми встановили, що установка «Сім'я – святе» має змістовні відмінності в трьох групах:

— установка «Повага сім'ї»: в першій групі не більше, ніж у другій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,82 < \varphi^*_{\text{кр}}$); у першій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 1,38 < \varphi^*_{\text{кр}}$).

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей в установках даних групах не виявлено.

Розглянемо установки «Вчення, освіченість, розум» та за допомогою математико-статистичних даних доведемо, що існують відмінності.

Таблиця 2.2.11. Установки «Вчення, освіченість, розум»

Установки	1 група	2 група	3 група
Треба навчатися	54 %	10 %	45 %

Установку «Треба навчатися» в першій групі респондентів (спрямовані на справу) виділили 54% піддослідних, що говорить про їхнє усвідомлене ставлення до подальшої професійної діяльності. 45% студентів з другої групи (спрямовані на себе) поставили цю установку. І лише 10% респондентів третьої групи (спрямовані на спілкування) виділяють дану установку.

За допомогою критерію Фішера ми встановили, що установка «Вчення, освіченість, розум» має змістовні відмінності в трьох групах:

— установка «Треба навчатися»: у першій групі більше, ніж у другій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 2,69 > \varphi^*_{\text{кр}}$); в першій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,48 < \varphi^*_{\text{кр}}$).

Розглянемо установки «Ставлення до життя» та за допомогою математико-статистичних даних доведемо, що існують відмінності установок.

Таблиця 2.2.12. Установки «Ставлення до життя»

Установки	1 група	2 група	3 група
Цілеспрямованість	29 %	-	18 %
Досягай успіху	17 %	-	27 %
Оптимізм	12 %	30 %	18 %
ЗОЖ	13 %	60 %	37 %

Таким чином, з таблиці видно, що у категорії установок «Ставлення до життя» респонденти першої групи (спрямовані на справу) ставлять:

— на перше місце установку «Цілеспрямованість». Дані випробувані вмюють ставити цілі у житті та просуватися до них;

— на друге місце респонденти поставили установку «Досягай успіху», що говорить про них, як про людей, для яких важливо досягти певних результатів у житті.

Респонденти другої групи (спрямовані на себе) ставлять:

- на перше місце установку «ЗОЖ». Дані люди стежать за своїм здоров'ям; правильно харчуються та займаються спортом;
- на друге місце установку «Оптимізм», що характеризує їх, як людей, що не сумують у важких ситуаціях.

Респонденти третьої групи (спрямовані на спілкування) ставлять:

- на перше місце установку «ЗОЖ»;
- на друге місце установку «Досягай успіху», що говорить про наявність внутрішнього прагнення успіху та результативності у будь-якій сфері.

За допомогою критерію Фішера ми встановили, що установки «Ставлення до життя» мають змістовні відмінності в трьох групах:

- установка «Цілеспрямованість»: у першій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,69 < \varphi^*_{\text{кр}}$);
- установка «ЗОЖ»: у другій групі більше, ніж у першій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 2,75 > \varphi^*_{\text{кр}}$); у другій групі не більше, ніж у третій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 1,23 < \varphi^*_{\text{кр}}$); у третій групі не більше, ніж у першій ($\varphi^*_{\text{емп}} = 1,52 < \varphi^*_{\text{кр}}$).

Таким чином, ми встановили, що значних відмінностей в установках даних групах не виявлено.

Тож, за допомогою методики «Ретроспективна анкета установок» ми з'ясували, що:

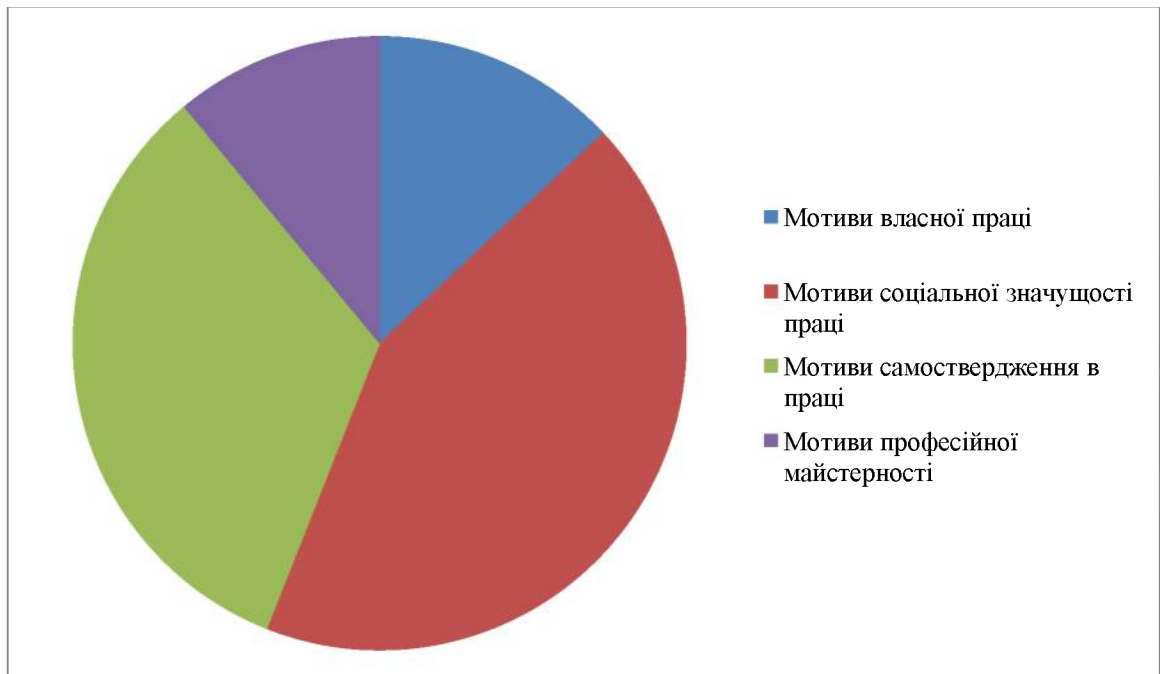
- у першій групі респондентів (спрямовані на справу) є установка «Сподівайся на себе». Дані випробувані не перекладають відповідальність на інших, а вирішують свої проблеми самостійно та у поведінці демонструють

загальноприйняті норми. Переважання установки «Повага старших» говорить про вияв терпіння та поважного ставлення до людей старшого покоління, установка «Допомога тим, хто її потребує» характеризує їх як людей, що прагнуть допомогти оточуючим, наявність установки «Не ображати молодших» вказує на повагу і турботу респондентів про людей молодшого віку. Наявність установки «Треба вчитися» говорить про їхнє усвідомлене ставлення до подальшої професійної діяльності. Установка «Не лінуйся» в їхніх відповідях говорить про схильність випробуваних до трудової діяльності, а установка «Активність» – про спрямованість на справу, що характеризує їх як людей із усвідомленим ставленням до своєї мети.

— у другій групі респондентів (спрямовані на себе) домінують установки «Акуратність», що вказує на їхню охайність та зібраність, та «Любов до тварин», що каже про виявлення їхньої турботи та любові до тварин.

— у третій групі респондентів (спрямовані на спілкування) присутня установка «Бути вихованим», тобто їм важливо внутрішньо дотримуватися загальноприйнятих норм у спілкуванні з іншими людьми. А установка «Любити людей» говорить про їхній прояв любові до оточуючих.

Далі наведемо аналіз результатів відповідей випробуваних за методикою «Опитувальник вивчення провідних мотивів професійної діяльності А.О. Реана, В.О. Якуніна».

Мал. 2.2.2. Результати опитувальника вивчення провідних мотивів професійної діяльності

На діаграмі ми бачимо, що для 13 % респондентів актуальний мотив власної праці, що свідчить про значимість для даних випробуваних праці, у якій задіяні їх потенційні можливості.

Для 43% респондентів важливим є мотив соціальної значущості праці. Для них значущим є статус професії у суспільстві.

Для 33% респондентів домінуючим є мотив самоствердження в праці, що говорить про необхідність для цих людей реалізації у своїй професійній діяльності.

І 11% респондентів у професійній діяльності висувають мотив професійної майстерності. Дані люди важливим моментом у роботі вважають досягнення певних висот у професії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Основною метою емпіричної частини нашої роботи було підтвердження або спростування висунутої нами гіпотези, яка полягає в тому, що у випускників з різною спрямованістю (спрямованість на справу, на себе, на спілкування) існують відмінності за рівнем та змістовними компонентами психологічної готовності.

Ми розглядали всіх респондентів, поділених на три групи:

- спрямованість на справу – перша група;
- спрямованість на себе – друга група;
- спрямованість на спілкування – третя група.

Таким чином, ми виявили, що перша група респондентів (спрямовані на справу) ініціативні, критичні, з адекватною самооцінкою та почуттям особистої відповідальності за свою діяльність та поведінку, вміють підлаштовуватись під ситуації життя.

Дані випускники не перекладають відповідальність на інших, а вирішують свої проблеми самостійно та у поведінці демонструють загальноприйняті норми. Виявляють терпіння та шанобливе ставлення до людей старшого покоління і також дбають про людей молодшого віку. Це люди, які прагнуть допомагати оточуючим.

До подальшої професійної діяльності підходять усвідомлено: є розуміння постановки та досягнення професійних цілей. Загалом психологічна готовність на середньому рівні. Дані респонденти впевнені у своїх професійних вміннях та навичках, тобто мотивовані на досягнення успіху та визнання у трудовій сфері. Головною цінністю у житті є здоров'я. Професійна діяльність полягає в цікавій роботі в будь-якій формі з людьми, що говорить про те, що їм подобається взаємодіяти з людьми, але при цьому вони чекають матеріальних благ від виконаної роботи.

У респондентів виявилася висока професійна адаптація, що говорить про їхню гнучкість по відношенню до ситуацій життя. Для цих випускників важливо

розвиватись у межах своєї професійної діяльності, яку вони обрали із власного інтересу.

Основним мотивом професійної діяльності є мотив соціальної значущості праці. Для цих респондентів значущим є статус професії у суспільстві.

Друга група випробуваних (спрямовані на себе) практично використовує можливості у будь-якій ситуації. Для них характерно самостійно вирішувати свої проблеми та важливим моментом є внутрішній психологічний комфорт від зовнішніх загроз.

Дані випускники охайні та зібрані, виявляють свою турботу та любов до тварин. Дана категорія випробуваних високо оцінює свою психологічну готовність до професійної діяльності, що говорить про їх впевненість у своїх знаннях та їх практичному застосуванні. Головною цінністю у житті є сімейне благополуччя, що свідчить про їх спрямованість на сім'ю та стосунки з нею.

Сенсом професійної діяльності є цікава робота з людьми, спілкування, але не мотивація на досягнення успіху та кар'єрне зростання. У роботі не дотримуються рамок однієї професії. Респонденти від професійної діяльності насамперед чекають різноманітності. Легко адаптовані до різних ситуацій на роботі та в сім'ї.

Основним мотивом професійної діяльності є мотив самоствердження у праці, що також говорить про самореалізацію у професії.

Так, третя група респондентів (спрямовані на спілкування) практично використовує можливості у будь-якій ситуації. Вони доброзичливо ставляться до оточуючих, для них важливо дотримуватися загальноприйнятих норм у спілкуванні з іншими людьми та виявляти любов до оточуючих.

У респондентів середня оцінка психологічної готовності до професійної діяльності. Вони впевнені у своїх професійних знаннях та вміннях та готові до трудової діяльності. Сенс професійної діяльності вбачають у наданні допомоги іншим. Високо оцінюють себе як майбутніх фахівців і чекають від своєї діяльності

будь-яких матеріальних благ. Як і перша група, вони найбільш мотивовані на досягнення успіху у професійній сфері. Головна цінність – сімейний добробут, що свідчить про домінування сімейних цінностей.

Провідними мотивами професійної діяльності є мотив соціальної значущості праці, що говорить про значущість статусу професії у суспільстві та мотив самоствердження у праці.

Таким чином, ми частково довели висунуту нами гіпотезу: ми припустили, що у студентів з різною спрямованістю існують відмінності за рівнем та змістовними компонентами психологічної готовності. В ході дослідження ми встановили, що значних відмінностей у цінностях, мотивах у цих групах не виявлено, але виявлено відмінності значень в установках.

РОЗДІЛ 3. Шляхи формування готовності до професійної діяльності

3.1. Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності

Неузгодженість між професійними очікуваннями від випускника навчального закладу як фахівця, здатного вирішувати виробничі завдання, і рівнем його професійної готовності це робити часто спостерігається під час професійної підготовки студентів у коледжах, інститутах, університетах. Одним із рішень проблеми формування психологічної готовності є реалізація у сучасному освітньому просторі інноваційних технологій, спрямованих на створення умов, у яких учень стає суб'єктом навчальної діяльності та отримує можливість найповніше реалізувати свої можливості.

Спираючись на сучасні освітні парадигми та розуміючи людину як суб'єкта розвитку та саморозвитку, можна сказати, що формування психологічної готовності студентів передбачає насамперед активізацію їх самопроцесів [21].

Освітнє середовище виступає тією зоною розвитку, де студент повною мірою має можливість проявити свою активність та самодіяльність. Подібне розуміння процесів навчання студентів як суб'єктів навчальної діяльності узгоджується з поняттям компетентності.

Поняття компетентності у вітчизняній психології вивчається в аспекті професійного становлення та розвитку людини. Відповідно до цього виділяються два основні рівні оцінки компетентності:

- 1) освітній, який включає період професійного навчання, тобто оцінку підготовки компетентного фахівця;
- 2) трудовий – оцінка професійної ефективності спеціаліста.

Значна частина дослідників під компетентністю розуміє комплекс якостей, що відображають гнучкість та готовність до пристосування до професійного середовища.

По суті, дане уявлення компетентності охоплює обидва виділені рівні – освітній та трудовий. Отже, професійна компетентність упирається у питання про професійно важливі якості. Під ними, згідно з В.Д. Шадриковим, розуміються індивідуальні якості суб'єкта діяльності, які визначають успішність та ефективність її реалізації [30].

Розуміння більшістю авторів компетентності через систему певних якостей (компетенцій) відображає еволюцію уявлень про дане явище, під яким раніше розумівся наступний тріумвірат – знання, уміння та навички. У цьому зв'язку Л.Л. Босова зазначає, що в контексті концепції компетентнісного підходу, що набув поширення в освітньому середовищі, відбувається поділ компетенцій зі знаннями, вміннями, навичками. Знання виступають не лише інформацією, а й реалізацією на практиці. Уміння включає здатність та готовність переносити їх на різні об'єкти професійної діяльності. Навички ж передбачають усвідомленість, а отже, готовність їх реалізувати як у стандартних, так і нестандартних умовах. Подібний підхід також передбачає включення особистісних якостей, які не тільки сприяють становленню компетентності фахівця, а й виступають необхідною складовою успішного суб'єкта професійної діяльності [23].

Однією із зон розвитку, де студент може повною мірою проявити свою активність, виступають практичні дисципліни, основна мета яких полягає у закріпленні на практиці отриманих знань та формуванні певних навичок, які відіграють найважливішу роль при підготовці майбутнього спеціаліста (бакалавра, магістра).

Психологічною умовою формування та розвитку психологічної готовності до професійної діяльності в умовах багатопрофільного навчального закладу є наявність професійної «Я-концепції» (професійної самосвідомості), а в якості психологічних механізмів розвитку психологічної готовності до професійної діяльності виступають мотивація та цілепокладання.

Критеріями формування та розвитку психологічної готовності до професійної діяльності виступають інтелектуальні здібності, самостійність, здатність до самоврядування. Суб'єктивним критерієм її сформованості можна вважати задоволеність професійною підготовкою у закладі освіти, а об'єктивним – успішність навчання.

3.2. Програма розвитку якісних смислових детермінант готовності до професійної діяльності

Проаналізувавши отримані результати діагностики випускників професійних коледжів, ми висунули гіпотезу про те, що готовність випускників до професійної діяльності буде суттєво вищою, якщо реалізувати програму занять, спрямовану на формування окремих якісних характеристик компонентів готовності.

Програма ґрунтується на новому підході до формування готовності особистості до майбутньої професійної діяльності з опорою на особистісний потенціал як універсальний механізм доцільної корекції активності. При цьому фахівець, який має високий особистісний потенціал, у різних ситуаціях, у тому числі і в несприятливих умовах виконання діяльності, за рахунок гарної організованості зможе отримувати з них максимальну користь, зберігати стабільність смислових орієнтацій, а також буде гнучким щодо вибору стратегій подолання труднощів у професійній діяльності.

Мета програми: розвиток якісних смислових детермінант готовності до професійної діяльності у майбутніх спеціалістів.

Робота з випускниками з реалізації програми передбачала впровадження чотирьох основних напрямків:

1. Робота зі смисловим компонентом готовності до майбутньої професійної діяльності (формування ціннісного ставлення до майбутньої професії, робота з образом професії, підвищення загального рівня свідомості життя).
2. Робота з суб'єктно-особистим компонентом готовності до майбутньої професійної діяльності: розвиток толерантності та емпатії (оптимального рівня) як необхідних якостей для майбутньої професійної діяльності.
3. Робота з регуляторним компонентом готовності до майбутньої професійної діяльності: оптимізація психофізіологічного рівня саморегуляції (розвиток здатності до розпізнавання та оцінки стресових ситуацій, навчання навичкам боротьби зі стресом, розвиток диспозиційного оптимізму особистості).

4. Усвідомлення якісних змін учасниками програми.

Матеріальне забезпечення програми підбиралося залежно від тематики та форми занять.

Програма включає **чотири модулі**: смисловий модуль «Я у професії», суб'єктно-особистісний модуль «Професійне спілкування», регуляторний модуль «Особистісний потенціал», рефлексивний модуль «Призма досвіду».

Основна форма роботи: цикл тренінгових занять.

Зміст програми викладений у наступній таблиці:

Форма роботи	Цикл тренінгових занять з учасниками програми
<i>Модуль програми, мета</i>	<i>Тематика занять та методи</i>
<p>1. Смисловий модуль «Я у професії». <i>Мета:</i> розвиток якісних характеристик готовності до майбутньої професійної діяльності через роботу зі смисловим рівнем регуляції.</p>	<p><u>Тематика занять в рамках 1 модуля (4 заняття):</u> 1. «Вихователь дітей дошкільного віку – покликання, чи...?». <u>Методи:</u> робота в малих групах (групове моделювання), демонстрація презентації, відеометод. 2. «Працевлаштування: перспективи XXI століття». <u>Методи:</u> демонстрація презентації, ділова гра. 3. «Специфіка освітніх професій». <u>Методи:</u> зустріч із цікавими людьми, які відбулися як професіонали у дошкільній освіті. 4. «Сила нашого “Я”». <u>Методи:</u> вправи на усвідомлення різних граней особистості (вправа «Без маски», «Мої сильні сторони»), розвиток навичок рефлексії (вправа «Особистий герб і девіз», «Автопортрет»), усвідомлення цілей та думок життя (вправа «Чарівна лавка»), виконання проєктивних малюнкових технік, арт-терапія.</p>
<p>2. Суб'єктно-особистісний модуль «Професійне спілкування». <i>Мета:</i> розвиток якісних характеристик готовності до майбутньої професійної діяльності через роботу з системою важливих для професійної діяльності особистісних якостей.</p>	<p><u>Тематика занять у рамках 2 модуля (2 заняття):</u> 1. «Школа професійного спілкування». 2. «Толерантність та емпатія у структурі особистості майбутнього фахівця». <u>Методи:</u> демонстрація презентації, тренінгові вправи, що виконуються в парах.</p>
<p>3. Регуляторний модуль «Особистісний потенціал».</p>	<p><u>Тематика занять у рамках 3 модуля (4 заняття):</u></p>

<p><i>Мета:</i> оптимізація психофізіологічного рівня саморегуляції.</p>	<p>1. «Особистісний потенціал». 2. «Оптимізм – ключ, який відкриває будь-які двері». 3. «Стресостійкість». 4. «Мої межі у спілкуванні та роботі». <u>Методи:</u> комунікативні вправи, тілесно-орієнтовані вправи (вправа «М'язова гімнастика», «Зажими по колу»), дихальні вправи «Геометрія дихання», «Полум'я свічки», інтерактивні ігри.</p>
<p>4. Рефлексивний модуль «Призма досвіду». <i>Мета:</i> усвідомлення якісних змін учасниками програми.</p>	<p>Обговорення учасниками результатів програми, здобутих навичок та знань.</p>

Критерії оцінювання програми

Перевірку оцінювання ефективності даної програми пропонується вионати за допомогою проведення контрольної психодіагностики з використанням наступних методик:

- опитувальник вивчення провідних мотивів професійної діяльності А.О. Реана, В.О. Якуніна;
- ретроспективна анкета установок Н.А. Нізовських;
- опитувальник «Смисложиттєві орієнтації» (Д.О. Леонтєв).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Спираючись на сучасні освітні парадигми та розуміючи людину як суб'єкта розвитку та саморозвитку, можна сказати, що формування психологічної готовності студентів передбачає насамперед активізацію їх самопроцесів.

Освітнє середовище виступає тією зоною розвитку, де студент повною мірою має можливість проявити свою активність та самодіяльність. Подібне розуміння процесів навчання студентів як суб'єктів навчальної діяльності узгоджується з поняттям компетентності.

Однією із зон розвитку, де студент може повною мірою проявити свою активність, виступають практичні дисципліни, основна мета яких полягає у закріпленні на практиці отриманих знань та формуванні певних навичок, які відіграють найважливішу роль при підготовці майбутнього спеціаліста (бакалавра, магістра).

Психологічною умовою формування та розвитку психологічної готовності до професійної діяльності в умовах багатoproфільного навчального закладу є наявність професійної «Я-концепції» (професійної самосвідомості), а в якості психологічних механізмів розвитку психологічної готовності до професійної діяльності виступають мотивація та цілепокладання.

Критеріями формування та розвитку психологічної готовності до професійної діяльності виступають інтелектуальні здібності, самостійність, здатність до самоврядування. Суб'єктивним критерієм її сформованості можна вважати задоволеність професійною підготовкою у закладі освіти, а об'єктивним – успішність навчання.

Проаналізувавши отримані результати діагностики випускників професійних коледжів, ми розробили програму розвитку якісних смислових детермінант готовності до професійної діяльності, що ґрунтується на новому підході до формування готовності особистості до майбутньої професійної діяльності з опорою

на особистісний потенціал як універсальний механізм доцільної корекції активності. При цьому фахівець, який має високий особистісний потенціал, у різних ситуаціях, у тому числі і в несприятливих умовах виконання діяльності, за рахунок гарної організованості зможе отримувати з них максимальну користь, зберігати стабільність смислових орієнтацій, а також буде гнучким щодо вибору стратегій подолання труднощів у професійній діяльності.

ВИСНОВКИ

Проблема формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності є однією із важливих у сучасному суспільстві. Випускникам коледжів, інститутів та університетів необхідно ще чимало часу для того, щоб освоїтися на конкретному робочому місці. Важливою є наявність у молодого фахівця готовності до професійної діяльності.

Внутрішня готовність у словнику з педагогіки визначається як «високий рівень розвитку пізнавальних, мотиваційних, вольових та емоційних процесів особистості, колективу, який забезпечує успіх майбутньої діяльності. Це адекватна установка, мотивація та мобілізація психічних ресурсів для майбутньої діяльності».

Компонентами психологічної готовності до професійної діяльності авторами називаються:

- наявність знань, умінь, відповідних сучасним вимогам до професії (Н.В. Кузьміна);
- сформованість мотиваційної та операційної сфер професіоналізму (І.О. Калініна);
- комплекс психологічних складових таких, як: установки, мотиви, цінності, знання, вміння та певні особистісні якості (А.Н. Іноземцева);
- сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, загальний психофізіологічний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей; спрямованість особистості на виконання певних дій (Р.О. Гаспарян, Є.Р. Козлов, Л.З. Нерсисян, А.Ц. Пуні та ін.);
- усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства, колективу чи поставленого завдання; усвідомлення цілей, вирішення яких задовільнить потреби виконання завдання; осмислення та оцінка умов діяльності, актуалізація досвіду, пов'язаного з вирішенням завдань у минулому, та виконання подібних вимог; прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційно-вольових, мотиваційних процесів, оцінка співвідношення своїх можливостей, рівня спроб та необхідності досягнення певного результату;

мобілізація сил відповідно до умов та завдання, самонавіювання щодо досягнення цілей;

— мотиваційні (що спонукають до дій), пізнавальні (що дозволяють розуміти навколишнє середовище), емоційні (пов'язані з переживаннями ставлення до того, що відбувається), вольові (що забезпечують подолання труднощів) та психомоторні (що беруть участь у здійсненні рухів) психічні явища (О. М. Столяренко).

Формування психологічної готовності до професійної діяльності відбувається за дотримання таких умов:

- активізація прагнення студента освоїти необхідні професійні компетенції;
- формування уявлень студента про себе як про суб'єкта професійної діяльності;
- розвиток здатності до саморегуляції у процесі професійного спілкування та поведінки.

На формування професійної мотивації студента впливає наявність різних факторів, які можна систематизувати за двома групами:

1. Соціально-психологічні фактори: макросередовищні (загальнодержавні, регіонально-етнічні), мікросередовищні (чинники сім'ї, ЗВО, громадських організацій, неформальних об'єднань).
2. Загальнодержавні фактори: економічні, політичні, культурно-моральні умови життя людей в країні, засоби масової інформації.

В даний час в науці не вироблено єдиного підходу до проблеми мотивації поведінки людини, ще не встоялась власна психологічна термінологія, не сформульовані чітко основні поняття та критерії досліджуваних явищ. Про це свідчить проведений нами аналіз підходів до проблеми мотивації та мотивів освоєння професійної діяльності у вітчизняній психології (В.Г. Асєєв, І.О. Васильєв, В.К. Вілюнас, Б.І. Додонов, Є.П. Ільїн, Л.П. Кічатін, О.М. Леонтєв, П.В. Симонов, Ш.М. Чхартішвілі та ін.).

Основною метою емпіричної частини нашої роботи було підтвердження або спростування висунутої нами гіпотези, яка полягає в тому, що у випускників з

різною спрямованістю (спрямованість на справу, на себе, на спілкування) існують відмінності за рівнем та змістовними компонентами психологічної готовності.

Ми розглядали всіх респондентів, поділених на три групи:

- спрямованість на справу – перша група;
- спрямованість на себе – друга група;
- спрямованість на спілкування – третя група.

Таким чином, ми виявили, що перша група респондентів (спрямовані на справу) ініціативні, критичні, з адекватною самооцінкою та почуттям особистої відповідальності за свою діяльність та поведінку, вміють підлаштовуватись під ситуації життя.

Дані випускники не перекладають відповідальність на інших, а вирішують свої проблеми самостійно та у поведінці демонструють загальноприйняті норми. Виявляють терпіння та шанобливе ставлення до людей старшого покоління і також дбають про людей молодшого віку. Це люди, які прагнуть допомагати оточуючим.

До подальшої професійної діяльності підходять усвідомлено: є розуміння постановки та досягнення професійних цілей. Загалом психологічна готовність на середньому рівні. Дані респонденти впевнені у своїх професійних вміннях та навичках, тобто мотивовані на досягнення успіху та визнання у трудовій сфері. Головною цінністю у житті є здоров'я. Професійна діяльність полягає в цікавій роботі в будь-якій формі з людьми, що говорить про те, що їм подобається взаємодіяти з людьми, але при цьому вони чекають матеріальних благ від виконаної роботи. У респондентів виявилася висока професійна адаптація, що говорить про їхню гнучкість по відношенню до ситуацій життя. Для цих випускників важливо розвиватись у межах своєї професійної діяльності, яку вони обрали із власного інтересу.

Основним мотивом професійної діяльності є мотив соціальної значущості праці. Для цих респондентів значущим є статус професії у суспільстві.

Друга група випробуваних (спрямовані на себе) практично використовує можливості у будь-якій ситуації. Для них характерно самостійно вирішувати свої проблеми та важливим моментом є внутрішній психологічний комфорт від зовнішніх загроз.

Дані випускники охайні та зібрані, виявляють свою турботу та любов до тварин. Дана категорія випробуваних високо оцінює свою психологічну готовність до професійної діяльності, що говорить про їх впевненість у своїх знаннях та їх практичному застосуванні. Головною цінністю у житті є сімейне благополуччя, що свідчить про їх спрямованість на сім'ю та стосунки з нею. Сенсом професійної діяльності є цікава робота з людьми, спілкування, але не мотивація на досягнення успіху та кар'єрне зростання. У роботі не дотримуються рамок однієї професії. Респонденти від професійної діяльності насамперед чекають різноманітності. Легко адаптовані до різних ситуацій на роботі та в сім'ї.

Основним мотивом професійної діяльності є мотив самоствердження у праці, що також говорить про самореалізацію у професії.

Так, третя група респондентів (спрямовані на спілкування) практично використовує можливості у будь-якій ситуації. Вони доброзичливо ставляться до оточуючих, для них важливо дотримуватися загальноприйнятих норм у спілкуванні з іншими людьми та виявляти любов до оточуючих.

У респондентів середня оцінка психологічної готовності до професійної діяльності. Вони впевнені у своїх професійних знаннях та вміннях та готові до трудової діяльності. Сенс професійної діяльності вбачають у наданні допомоги іншим. Високо оцінюють себе як майбутніх фахівців і чекають від своєї діяльності будь-яких матеріальних благ. Як і перша група, вони найбільш мотивовані на досягнення успіху у професійній сфері. Головна цінність – сімейний добробут, що свідчить про домінування сімейних цінностей. Провідними мотивами професійної діяльності є мотив соціальної значущості праці, що говорить про значущість статусу професії у суспільстві та мотив самоствердження у праці.

За результатами дослідження нам вдалося частково довести висунуту гіпотезу.

Спираючись на сучасні освітні парадигми та розуміючи людину як суб'єкта розвитку та саморозвитку, можна сказати, що формування психологічної готовності студентів передбачає насамперед активізацію їх самопроцесів.

Освітнє середовище виступає тією зоною розвитку, де студент повною мірою має можливість проявити свою активність та самодіяльність. Подібне розуміння процесів навчання студентів як суб'єктів навчальної діяльності узгоджується з поняттям компетентності.

Однією із зон розвитку, де студент може повною мірою проявити свою активність, виступають практичні дисципліни, основна мета яких полягає у закріпленні на практиці отриманих знань та формуванні певних навичок, які відіграють найважливішу роль при підготовці майбутнього спеціаліста (бакалавра, магістра).

Психологічною умовою формування та розвитку психологічної готовності до професійної діяльності в умовах багатoproфільного навчального закладу є наявність професійної «Я-концепції» (професійної самосвідомості), а в якості психологічних механізмів розвитку психологічної готовності до професійної діяльності виступають мотивація та цілепокладання.

Критеріями формування та розвитку психологічної готовності до професійної діяльності виступають інтелектуальні здібності, самостійність, здатність до самоврядування. Суб'єктивним критерієм її сформованості можна вважати задоволеність професійною підготовкою у закладі освіти, а об'єктивним – успішність навчання.

Проаналізувавши отримані результати діагностики випускників професійних коледжів, ми розробили програму розвитку якісних смислових детермінант готовності до професійної діяльності, що ґрунтується на новому підході до

формування готовності особистості до майбутньої професійної діяльності з опорою на особистісний потенціал як універсальний механізм доцільної корекції активності. При цьому фахівець, який має високий особистісний потенціал, у різних ситуаціях, у тому числі і в несприятливих умовах виконання діяльності, за рахунок гарної організованості зможе отримувати з них максимальну користь, зберігати стабільність смислових орієнтацій, а також буде гнучким щодо вибору стратегій подолання труднощів у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова В.Н. Вплив характеру мотивації на когнітивний і операційний компоненти діяльності. *Питання психології*. 1980. № 2. С. 100-106.
2. Айламазян А.М. Вибір мотивів діяльності: теоретичні аспекти проблеми та експериментальне вивчення. *Питання психології*. 1990. № 4. С. 123-130.
3. Акімов О. Аналіз проблем психологічної готовності до професійної діяльності на державній службі в умовах європейської інтеграції. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2014. Вип.38.
4. Алексеєва Т. В. Відповідальність як значущий показник професійної компетентності майбутнього фахівця. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Випуск 4. С. 182-184.
5. Алпатова О. В. Особливості процесу формування психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2013. № 1 – 2. С. 169-176.
6. Антоненко Т.Л. Психологічні засади становлення ціннісно-сміслової сфери особистості майбутнього фахівця: дис. д-ра психол. наук. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2018. 519 с.
7. Асєєв В.Г. Мотивація поведінки і формування особистості. Москва: Думка, 2013. 158 с.
8. Балл Г. О., Перепелиця П. С. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти. *Психологічні аспекти гуманізації освіти*. Київ-Рівне, 1996. 148 с.
9. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 52-58.
10. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
11. Бех І.Д. Від волі до особистості. Київ: Україна-Віта, 1995. 202 с.

12. Бобкова Т.С. Психолого-педагогічна модель формування навчально-професійної мотивації студентів економічного ВНЗ. *Народна освіта. Педагогіка*. 2014. №54. С.1-7.
13. Болгарина Є.В., Н.В. Хохлова. Оцінка готовності бакалаврів до професійної діяльності. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук*. 2015. №1-2. С.60-64.
14. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи». Київ, 2008. 34 с.
15. Бондарчук О. І. Технологія розвитку психологічної готовності закладів освіти до діяльності в умовах соціальних. *Післядипломна освіта в Україні*. 2018. № 1. С. 5-11.
16. Бочелюк В. Й., Долинська Л. В. Формування психологічної готовності вчителя до особистісно-орієнтованого навчання : навч.–метод. посіб. для шкільних психологів та викладачів ВНЗ. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. 59 с.
17. Варгата О. В., Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Проблема психологічної готовності фахівців соціономічного профілю до інноваційної професійної діяльності в контексті психолого-педагогічного осмислення. *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Вінниця : КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», 2020. С. 55-58.
18. Вірна Ж. П. Професійна ідентифікація: побудова і валідизація тесту кольорових відношень (для діагностики усвідомлення професійного образу). *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 3.

- 19.Вознюк Л. В. Гуманістичні засади інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: управлінський аспект: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Кіровоград, 2008. 223 с.
- 20.Волженцева І.В. Динаміка стану тривожності студентів у навчальному процесі. Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук.пр. Київ: ПП ЕКМО. 2004. Вип. 2. С. 319-329.
- 21.Волощук А. М. Формування методичної компетентності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі педагогічної практики : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2012. 300 с.
- 22.Гавриш І. В. Формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності (методологічний і теоретичний аспекти): монографія. Харків : ХОНМІБО, 2005. 388 с.
- 23.Ганичева І.А., Мірук А. В. Розвиток психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності. *Сучасні дослідження соціальних проблем*. 2016. №3-2. С. 235-241.
- 24.Гінзбург М.Р. Психологічний зміст особистісного самовизначення. *Питання психології*. 1994. №3. С. 43-52.
- 25.Гончаренко Л. А. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика. Херсон: РПО, 2009. 136 с.
- 26.Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.
- 27.Давидов В.В. Про поняття особистості сучасної психології. *Психологічний журнал*. 2000. №4. С. 21-28.
- 28.Дворнікова І.М. Вивчення формування психологічної готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності. *Молодий вчений*. 2014. №21.1. С. 89-91.
- 29.Джидар'ян І.А. Про місце потреб, емоцій та почуттів у мотивації особистості. *Теоретичні проблеми психології особистості*. 2012. С.143-144.

30. Дичківська І. Готуємо педагогів до інноваційної діяльності. *Заступник директора школи*. 2015. №7. С. 4 -12.
31. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: підручник. Київ: Академвидав, 2015. 304 с.
32. Добрянський О. А. Рівень розвитку компонентів психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах змін. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць К-ПНУ ім. І. Огієнка та Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – 2011. – Вип. 14. – С. 795-802.
33. Додонов Б.І. Структура та динаміка мотивів діяльності. *Питання психології*. 1984. № 4. С. 126-130.
34. Донцов А.І. Професійні уявлення студентів психологів. *Питання психології*. 1999. №2. С. 12-13.
35. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 504 с.
36. Дубасенюк О. А. Фундаментальна акмеологія: засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Акмеологія в Україні: теорія і практика*. 2010. № 1. С. 18-26.
37. Дусавицький А.К. Мотиви навчальної діяльності студентів: Навчальний посібник. Харків: ХДУ, 2013. 55с.
38. Єрмолаєва Є.П. Соціальні функції та стратегії реалізації професіоналізму у системі «людина – професія – суспільство». *Психологічний журнал*. 2005. №4. С. 30-40.
39. Іванова Л. І. Діалог як вияв гуманістичних стосунків у системі початкової літературної освіти. *Культурологічні та психолого-педагогічні проблеми гуманізації освіти*. Київ – Рівне: Ліста, 2003. Вип. 2. С. 151-155.
40. Канівець Т.М. Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: автореф. дис . канд. психол. наук. Київ, 2013. 20 с.
41. Кансузян Л.В. ВНЗ в оцінках студентів. *Соціологічні дослідження*. 2013. № 4. С. 95-100.

42. Кічук Н. В. Формування творчої особистості викладача. Київ : Либідь. 1991. 96 с.
43. Клімов Є. А. Людина як суб'єкт праці та проблеми психології. *Питання психології*. 2004. №4. С. 5-14.
44. Коберник О. Формування у студентів готовності до впровадження інноваційних педагогічних технологій. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. №4. С. 104-109.
45. Козак Л. В. Підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності: технологічний аспект. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 3. С. 73-78.
46. Кокун О. М. Психофізіологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності: Монографія. Київ: Педагогічна думка, 2008. 296 с.
47. Комаревцева Є. А. Особистісна та професійна зрілість фахівця. *Ананьївські читання: Матеріали науково-практичної конференції*. 2006. С. 257-259.
48. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ: Вища школа, 1987. С. 40.
49. Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ: Вища школа, 1987. 56 с.
50. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості особистості: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2009. 39 с.
51. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Теорія і практика професійного психологічного відбору : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ніка–Центр, 2006. 536 с.
52. Корольчук М. С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я: Навчальний посібник. Київ: ІНК ОС, 2002. 271 с.
53. Крюкова Т. Б. Сучасні підходи до дослідження проблеми психологічної готовності до діяльності в електроенергетичній сфері. *Вісник ІДЕУ*. 2011. № 1. С. 155-160.
54. Ліхтарьов А. Р. Розвиток особистості у процесі професіоналізації. *Питання психології*. 2004. №6. С. 72-83.

55. Ложкін Г.В., Староконь Є.Г. Основи психології: навчальний посібник. Житомир: ЖВІРЕ, 2001. 196 с.
56. Лукашевич Н. П. Психологія праці: учбовий посібник. Київ: МАУП, 2004. 111 с.
57. Макєєв О. О. Професійно–психологічний тренінг як вид професійної підготовки. *Теорія та досвід застосування тренінгових технологій у практичній психології*. Київ: Київський ін–т внутр. справ, 2003. С. 218–223.
58. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
59. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
60. Малінаускас Р.К. Мотивація студентів різних періодів навчання. *Соціологічні дослідження*. 2012. № 2. С. 134-140.
61. Малхазов О. Р. Психологія праці: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 206 с.
62. Марігодов В.К., Моторная С.Є. Педагогіка і психологія: аспекти активізації творчості і готовності до професійної діяльності : навч. посіб. Севастополь : Вид-во Севастопольського НТУ, 2004. 170 с.
63. Мілорадова Н. Е., Шевченко В. В. Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Габітус*. 2020. Випуск 16. С. 233-237.
64. Мітіна Л.М. Особистісний та професійний розвиток людини в нових соціально-економічних умовах. *Питання психології*. 1997. №4. С. 28-38.
65. Мойсеюк Н.Є. Готовність до професійної діяльності: суть і шляхи формування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць*. Випуск 12. Київ: Вінниця: ДОВ «Вінниця». 2006. С. 364-368.
66. Молл Є.Г. Планування кар'єри керівником. *Питання психології*. 1998. №3. С. 85-90.

67. Мороз Л. І. Основи професійно–психологічного тренінгу (у запитаннях та відповідях: навч. посіб. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2004. 130с.
68. Мул С. А. Логіко-теоретичний аналіз проблеми "психологічна готовність" особистості. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць К-ПНУ ім. І. Огієнка та Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*, 2010. Вип. 7. С. 465-475.
69. Наугольник Л.Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
70. Овсянецька Л.Г. Соціально-психологічне прогнозування професійного становлення майбутнього спеціаліста (педагога) : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2015. 24 с.
71. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
72. Останіна Є.А. Система стимулювання професійної діяльності студентів. *Світ освіти – освіта у світі*. 2016. №2. С.142-150.
73. Панок В. Г., Чепелева Н. В., Титаренко Т. М. Основи практичної психології: Підруч. для вищ. навч. закладів освіти. Київ: Либідь, 1998. 450 с.
74. Петровський А.В. Проблема розвитку особистості з позицій соціальної психології. *Питання психології*. 1999. №4. С. 22-31.
75. Пилипенко Н. М. Психологічні особливості самореалізації особистості в умовах професійної кризи. *Соціальна психологія*, 2005. № 3. С. 72–79.
76. Піняєва С.Є., Андрєєва Н.В. Особистісний та професійний розвиток у період зрілості. *Питання психології*. 1998. №2. С. 82-90.
77. Плешакова О.В. Теоретичні аспекти психологічної готовності до професійної діяльності соціальних працівників. *Вісті ПДПУ ім. В. Г. Белінського. Громадські науки*, 2006. № 6. С. 141-145.
78. Попов Л.М., Пучкова І.М. Теоретико-експериментальне обґрунтування моделі психологічної готовності студентів до професійної діяльності. *Освіта та саморозвиток*, 2015. № 1. С. 53-58.

79. Семиченко В. А. Проблеми мотивації поведінки і діяльності людини. Модульний курс психології. Київ : Міленіум, 2004. 521 с.
80. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ: Видавець Ешке О.М., 2001. 427 с.
81. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2004. 335 с.
82. Сечейко О. В. Диференціальна психологія: підручник. Київ: Нау, 2016. 300 с.
83. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.
84. Сімко Р. Т. Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць К-ПНУ ім. І. Огієнка та Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. 2011. Вип. 13. С. 415-425.
85. Сохань Л.В., Єрмакова І.І., Нессен Г.М. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник. Київ: Богдана, 2003. 520 с.
86. Теплов Б.М., Небиліцин В. Д. Вивчення основних якостей нервової системи та їх значення для психології індивідуальних відмінностей. *Питання психології*. 1963. Вып. №5. С. 38-47.
87. Терзи О.О. Корекція та профілактика синдрому емоційного вигорання у лікарів. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2017. Вип. 1 (57).
88. Тимофієва М. П. Психологія здоров'я. Чернівці: Книги-XXI, 2009. 294 с.
89. Урусський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: Методичний посібник. Тернопіль: ТОКІППО, 2005. 96 с.
90. Фальова О.Є. Психологічні особливості особистісного розвитку студентів різних спеціальностей у навчальному процесі вищого навчального закладу: автореф. дис. ... канд. псих. наук. Харків, 2006. 20 с.
91. Хмель Н.М. Формування психологічної готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах соціально-економічних змін: автореф. дис. ... канд. псих. наук. Київ, 2011. 20 с.

92. Хрущ-Ріпська О.В. Проблема готовності до професійної праці. *Практична психологія і соціальна робота*. 1998. № 9. С. 47.
93. Чхартішвілі Ш.М. Проблема мотиву вольової поведінки. Тбілісі: Мецніереба, 2012. 216 с.
94. Шнейдер Л.Б. Професійна ідентичність та пам'ять: досвід генетичної реконструкції. *Світ психології*. 2001. №1. С. 64-78.
95. Шпак В. М. Математичні методи в психології: Базовий курс. Луцьк, 2006. 34 с.
96. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 560 с.
97. Ягупов В.В. Морально-психологічне забезпечення: курс лекцій. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 43 с.
98. Янкевич С. М. Теоретичний аналіз психологічної готовності до професійної діяльності. *Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка*. НАПНУ. Т. 14. Ч. 2. С. 417–426.
99. Янкевич С. М.
Теоретичний аналіз проблем психологічної готовності до професійної діяльності. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр.* Т. XIV. Ч. 2 Київ. 2012. С. 424.
100. Hettema P. J. Personality and adaptation. Amsterdam, ets.: North–Holland, 1979. 228 p.
101. Holloway W. Work psychology and organizational behaviour. London: Sage, 1991. 283 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса

Мета: визначення рівня спрямованості особистості на себе, на спілкування, на працю.

Інструкція: Потрібно вибрати одну відповідь, яка найбільше відповідає дійсності та виражає Вашу думку, і записати її на бланку для відповідей у стовпчику «Найбільш привабливо». Потім вибрати одну відповідь, яка найменше відповідає реальності, і записати її на бланку для відповідей у стовпчику «Найменш привабливо».

Бланк до методики Б. Басса

№ питання	Підходить	
	найбільш	найменш
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		
13.		
14.		

15.		
16.		
17.		
18.		
19.		
20.		
21.		
22.		
23.		
24.		
25.		
26.		
27.		

Текст методики

1. Найбільше задоволення я одержую від: А) схвалення моєї роботи; Б) усвідомлення того, що робота виконана добре; В) усвідомлення того, що мене оточують друзі.
2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то прагнув би бути: А) тренером, який розробляє тактику гри; Б) відомим гравцем; В) обраним капітаном команди.
3. На мою думку, кращим педагогом є той, хто: А) цікавиться учнями та має до кожного індивідуальний підхід; Б) зацікавлює своїм предметом так, що учні з задоволення заглиблюються в цей предмет; В) створює у колективі таку атмосферу, за якої кожен учень може висловити свою думку.
4. Мені подобається, коли люди: А) радіють за виконану роботу; Б) із задоволенням працюють у колективі; В) прагнуть виконати свою роботу краще за інших.

5. Я бажав би, щоб мої друзі: А) були доброзичливими та допомагали людям, коли це необхідно; Б) були вірними та відданими мені; В) були розумними та цікавими людьми.
6. Кращими друзями я вважаю тих: А) з ким маю гарні стосунки; Б) на кого завжди можна покластися; В) хто може багато досягти у житті.
7. Найбільше мені не подобається: А) коли у мене щось не виходить; Б) коли розвалюються стосунки з товаришами;
- В) коли мене критикують.
8. На мою думку, дуже погано, коли педагог: А) не приховує своєї антипатії до деяких учнів, насміхається та дражнить їх; Б) викликає дух суперництва в колективі; В) недостатньо добре знає предмет, який викладає.
9. У дитинстві мені найбільше подобалося: А) проводити час з друзями; Б) відчуття виконаної справи; В) коли мої вчинки схвалювали.
10. Я бажав би бути схожим на тих, хто: А) досягнув успіху в житті; Б) дійсно закоханий у свою справу; В) відзначається доброзичливістю та товариськістю.
11. Насамперед школа повинна: А) навчати вирішувати завдання, які ставить життя; Б) розвивати передусім індивідуальні здібності учнів; В) виховувати якості, які допомагають встановлювати стосунки з людьми.
12. Якби я мав більше вільного часу, то використовував би його: А) для спілкування з друзями; Б) для відпочинку та розваг; В) для самоосвіти та улюблених справ.
13. Найбільших успіхів я досягаю, коли: А) працюю з людьми, до яких відчуваю симпатію; Б) маю цікаву роботу; В) отримаю винагороду за свої зусилля.
14. Мені подобається, коли: А) інші люди поважають мене; Б) я відчуваю задоволення від добре виконаної роботи; В) я маю час приємно спілкуватися з друзями.
15. Якби про мене написали в газеті, то краще було б, щоб: А) розповіли про якусь цікаву справу, пов'язану із навчанням, спортом, де я брав участь; Б) написали про мою діяльність; В) обов'язково розповіли про колектив, у якому я працював.
16. Краще за все я навчаюсь, коли викладач: А) має до мене індивідуальний підхід; Б) може зацікавити своїм предметом; В) проводить колективні обговорення проблем, що вивчаються.

17. Для мене немає нічого гіршого, за: А) образу власної гідності; Б) невдачу при виконанні важливої справи; В) втрату друзів.
18. Найбільше я ціную: А) успіх; Б) можливості спільної роботи; В) здоровий практичний розум та інтуїцію.
19. Я не поважаю людей, які: А) вважають себе гіршими за інших; Б) часто сваряться та конфліктують; В) заперечують усе нове.
20. Приємно, коли: А) працюєш над важливою справою; Б) маєш багато друзів; В) усім подобаєшся та викликаєш схвалення.
21. На мою думку, в першу чергу керівник повинен бути: А) доступним; Б) авторитетним; В) вимогливим.
22. У вільний час я з цікавістю прочитав би книжки: А) про те, як знайти друзів та налагодити гарні стосунки з оточуючими; Б) про життя знаменитих людей; В) про останні досягнення науки та техніки.
23. Якби в мене були музикальні здібності, я бажав би бути: А) диригентом; Б) композитором; В) солістом.
24. Я бажав би: А) вигадати цікавий конкурс; Б) перемогти у конкурсі; В) організувати конкурс і управляти ним.
25. Для мене важливо знати: А) що я бажаю зробити; Б) як досягнути мети; В) як організувати людей для досягнення мети.
26. Людина повинна прагнути до того, щоб: А) інші люди схвалювали її вчинки; Б) передусім виконувати свою справу; В) її не можна було б критикувати за виконану роботу.
27. Найкраще я відпочиваю у вільний час, якщо: А) спілкуюсь з друзями; Б) дивлюсь цікаві фільми; В) займаюсь своєю улюбленою справою.

Обробка результатів. Кожній відповіді у стовпчику «Найбільш привабливо» надається 2 бали, відповіді у стовпчику «Найменш привабливо» - 0 балів, відповідям, що не потрапили в жодний стовпчик - 1 бал. Бали, набрані за всіма 27 судженнями, додаються для кожного виду спрямованості окремо (за ключем).

Ключ

№	Я	С	Д		№	Я	С	Д		№	Я	С	Д
1	А	В	Б		10	А	В	Б		19	А	Б	В

2	Б	В	А		11	Б	В	А		20	В	Б	А
3	А	В	Б		12	Б	А	В		21	Б	А	В
4	В	Б	А		13	В	А	Б		22	Б	А	В
5	Б	А	В		14	А	В	Б		23	В	А	Б
6	В	А	Б		15	Б	В	А		24	Б	В	А
7	В	Б	А		16	А	В	Б		25	А	В	Б
8	А	Б	В		17	А	В	Б		26	В	А	Б
9	В	А	Б		18	А	Б	В		27	Б	А	В

Інтерпретація результатів. За допомогою методики визначаються такі види спрямованості особистості:

Спрямованість на себе (Я) - орієнтація на пряме винагородження та задоволення, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, тривога, інтровертованість, роздратованість, прагнення до влади.

Спрямованість на спілкування (С) - прагнення передусім підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність (не обов'язково для виконання справи, а заради самого спілкування), орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в емоційних стосунках з людьми.

Спрямованість на справу, діло (Д) - зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, корисну для досягнення загальної мети.

ДОДАТОК Б**Методика вимірювання цінностей особистості Ш. Шварца**

Методика Ш. Шварца включає опитувальник, що складається з двох частин, до кожної з яких застосовується окрема процедура проведення. Опитувальник «Огляд цінностей», використаний у даному дослідженні, дає можливість дослідити нормативні ідеали, цінності особистості на рівні переконань. Такі цінності найбільше впливають на особистість, але не завжди проявляються в соціальній поведінці, оскільки можуть не збігатися з нормативними цінностями суспільства. Кожну із 57 запропонованих цінностей із коротким поясненням їх значення респондент повинен оцінити за 9-бальною шкалою «як керівний принцип свого життя». Кожна із цінностей входить у певний мотиваційний блок і підпорядковується відповідній мотиваційній меті:

- влада (Power) — соціальний статус, домінування над людьми і ресурсами;
- досягнення (Achievement) — особистий успіх відповідно до соціальних стандартів;
- гедонізм (Hedonism) — насолода або чуттєве задоволення;
- стимуляція (Stimulation) — хвилювання і новизна;
- самостійність (Self-Direction) — самостійність думки і дії;
- універсалізм (Universalism) — розуміння, терпимість і захист благополуччя всіх людей і природи;
- доброта (Benevolence) — збереження і підвищення благополуччя близьких людей;
- традиція (Tradition) — повага до культурних і релігійних звичаїв та ідей і відповідальність за їх збереження;
- конформність (Conformity) — стримування дій і спонукань, які можуть нашкодити іншим і не відповідають соціальним очікуванням;
- безпека (Security) — безпека і стабільність суспільства, відносин і самого себе.

Інструкція. Оцініть, наскільки важлива кожна із запропонованих цінностей для Вас особисто. Для оцінки використовуйте таку шкалу:

7 - винятково важлива цінність як керівний принцип Вашого життя (зазвичай таких цінностей буває одна-дві);

6 - дуже важлива;

5 - досить важлива;

4 - важлива;

3 - не дуже важлива;

2 - мало важлива;

1 - не важлива;

0 - абсолютно байдужа;

-1 - це протилежно принципам, яких Ви дотримуєтесь.

Перша частина опитувальника

№	Список цінностей	Бали								
		-1	0	1	2	3	4	5	6	7
1.	Рівність (однакові можливості для всіх)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
2.	Згода з самим собою (мир всередині себе)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
3.	Соціальна влада (панування над іншими людьми)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
4.	Насолода (задоволення всіх бажань)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
5.	Свобода (свобода дій і думок)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7

6.	Духовність (домінування духовної, а не матеріальної сторони життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
7.	Турбота про себе (відчуття, що іншим є до тебе справа)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
8.	Соціальний порядок (стабільність суспільства)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
9.	Насиченість життя (цікаве, наповнене життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
10.	Осмисленість існування (наявність мети в житті)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
11.	Ввічливість (ввічливість, вихованість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
12.	Багатство (власність, майно, гроші)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
13.	Національна безпека (захищеність держави від ворогів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
14.	Самоповага (віра у власну значимість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
15.	Почуття подяки (прагнення віддавати борги)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
16.	Творчість (унікальність, уява, віра в свої творчі здібності)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
17.	Мир на Землі (свобода від воєн і конфліктів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
18.	Традиції (збереження звичаїв)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
19.	Велика справжня любов (глибока емоційна й духовна близькість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
20.	Самодисципліна (стриманість, боротьба з спокусами)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
21.	Недоторканність внутрішнього світу (право на таємницю особистого життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
22.	Безпека сім'ї (безпека тих, кого ми любимо)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
23.	Соціальне визнання (повага, схвалення іншими)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7

24.	Єднання з природою (включення в природу, відповідність природі)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
25.	Різноманітне життя (постійні зміни, життя, насичене подіями)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
26.	Мудрість (зріле, глибоке розуміння життя)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
27.	Влада (право керувати, командувати людьми)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
28.	Вірна дружба (близькі, надійні друзі)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
29.	Естетична насолода (краса природи, світу)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
30.	Соціальна справедливість (захист прав людей, турбота про слабких)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
31.	Самостійність (впевненість в собі, самодостатність)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
32.	Помірність (уникнення крайнощів)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
33.	Відданість (вірність друзям, групі)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
34.	Цілеспрямованість (наполегливість у досягненні мети)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
35.	Широта поглядів (терпимість до ідей і думок, відмінних від моїх)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
36.	Смирення (скромність, шанобливість)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
37.	Відвага (пошук пригод, ризику, небезпеки)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
38.	Захист навколишнього середовища (охорона природи)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
39.	Впливовість (вплив на людей і події)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
40.	Повага старших (повага до віку)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
41.	Самостійна постановка цілей (цілеспрямованість)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7

42.	Здоров'я (здоров'я фізичне і психічне)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
43.	Компетентність, професіоналізм (вміння працювати, ефективність)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
44.	Прийняття життя таким, яким воно є (приспосовування до життєвих обставин)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
45.	Чесність (непідробленість, щирість)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
46.	Репутація (збереження свого обличчя)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
47.	Послух (обов'язковість, старанність)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
48.	Інтелект (логічність, вміння думати)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
49.	Доброзичливість (робота на благо інших)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
50.	Життєрадісність (здатність радіти життю)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
51.	Благочестя (слідування релігійним віруванням і переконанням)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
52.	Відповідальність (надійність)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
53.	Допитливість (інтерес до всього)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
54.	Поблажливість (готовність прощати)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
55.	Успіх (досягнення цілей)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
56.	Охайність (акуратність)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
57.	Потурання собі, поблажливість до себе (доставлення собі задоволення)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7
58.	Релігійність (віра в Бога)	- 1	0	1	2	3	4	5	6	7

Друга частина опитувальника

Інструкція: Нижче наведено опис деяких людей. Будь ласка, прочитайте кожен опис і подумайте, наскільки кожна людина схожа чи не схожа на Вас. Поставте хрестик в одній із клітинок праворуч, яка показує, наскільки описувана людина схожа на Вас.

	Дуже схожий на мене	Схожий на мене	Дещо схожий на мене	Трохи схожий на мене	Не схожий на мене	Зовсім не схожий на мене
1. Вигадувати щось нове і бути винахідливим для нього важливо. Він любить чинити по-своєму, на свій лад.						
2. Для нього важливо бути багатим. Він хоче, щоб він мав багато грошей і дорогих речей.						
3. Він вважає, що важливо, щоб із кожною людиною у світі поводитися однаково. Він вірить, що всі повинні мати рівні можливості в житті.						
4. Для нього дуже важливо показати свої здібності. Він хоче, щоб люди захоплювалися тим, що робить.						
5. Для нього важливо жити у безпечному оточенні. Він уникає всього, що може загрожувати його безпеці.						
6. Він вважає, що важливо робити багато різних справ у житті.						
7. Він вірить, що люди мають робити те, що їм кажуть. Він вважає, що						

люди повинні дотримуватись правил завжди, навіть коли ніхто не бачить.						
8. Для нього важливо вислухати думку людей, які відрізняються від неї. Навіть якщо він не погоджується з ними, він все одно хоче їх зрозуміти.						
9. Він вважає, що важливо не просити більшого, ніж маєш. Він вірить, що люди повинні задовольнятися тим, що мають.						
10. Він завжди шукає привід для розваг. Для нього важливо робити те, що приносить йому задоволення.						
11. Для нього важливо самому вирішувати, що робити. Йому подобається бути вільним у плануванні та виборі своєї діяльності.						
12. Для нього дуже важливо допомагати оточуючим. Він хоче дбати про їх благополуччя.						
13. Для нього дуже важливо досягти успіху в житті. Йому подобається справляти враження на інших людей.						
14. Для нього дуже важливою є безпека його країни. Він вважає, що держава має бути готовою до захисту від зовнішньої та внутрішньої загрози.						
15. Він любить ризикувати. Він завжди шукає пригод.						
16. Для нього важливо завжди поводитися належним чином. Він хоче уникати дій, які люди вважали б невірними.						

17. Для нього важливо бути головним та вказувати іншим, що робити. Він хоче, щоб люди робили те, що він каже.						
18. Для нього важливо бути відданим своїм друзям. Він хоче присвятити себе своїм близьким.						
19. Він щиро вірить, що люди повинні дбати про природу. Дбати про довкілля важливо для нього.						
20. Бути релігійним важливо для нього. Він дуже намагається слідувати своїм релігійним переконанням.						
21. Для нього важливо, щоб речі утримувалися в порядку та в чистоті. Йому справді не подобається безладдя.						
22. Він вважає, що важливо цікавитись багатьом. Йому подобається бути допитливим та намагатися зрозуміти різні речі.						
23. Він вважає, що всі народи світу повинні жити в гармонії. Сприяти встановленню миру між усіма групами людей землі важливо для нього.						
24. Він вважає, що важливо бути честолюбним. Йому хочеться показати, наскільки він здатний.						
25. Він думає, що найкраще чинити відповідно до традицій, що встановилися. Для нього важливо дотримуватися звичаїв, які він засвоїв.						

26. Для нього важливо отримувати задоволення від життя. Йому подобається «балувати» себе.						
27. Для нього важливо бути чуйним до потреб інших людей. Він намагається підтримувати тих, кого знає.						
28. Він вважає, що завжди повинен виявляти повагу до своїх батьків і людей старшого віку. Для нього важливо бути слухняним.						
29. Він хоче, щоб з усіма чинили справедливо, навіть з людьми, яких він не знає. Для нього важливо захищати слабших.						
30. Він любить сюрпризи. Для нього важливо, щоб його життя було сповнене яскравих вражень.						
31. Він дуже намагається не захворіти. Збереження здоров'я дуже важливе для нього.						
32. Просування вперед у житті важливе для нього. Він намагається робити все краще, ніж інші.						
33. Для нього важливо прощати людей, які образили його. Він намагається бачити добре в них і не тримати образи.						
34. Для нього важливо бути незалежним. Йому подобається покладатися він.						
35. Мати стабільний уряд важливий для нього. Він переймається збереженням громадського порядку.						

36. Для нього дуже важливо завжди бути ввічливим з іншими людьми. Він намагається ніколи не дратувати та не турбувати інших.						
37. Він по-справжньому хоче насолоджуватися життям. Добре проводити час дуже важливо для нього.						
38. Для нього важливо бути скромним. Він намагається не привертати себе увагу.						
39. Він завжди хоче бути тим, хто ухвалює рішення. Йому подобається бути лідером.						
40. Для нього важливо пристосовуватися до природи, бути її частиною. Він вірить, що люди не повинні змінювати природу.						

Ключ, опрацювання результатів, інтерпретація методики Шварца.

Методика дає кількісне вираження значимості кожного з десяти мотиваційних типів цінностей двох рівнях: лише на рівні нормативних ідеалів і лише на рівні індивідуальних пріоритетів.

Обробка результатів проводиться шляхом співвідношення відповідей випробуваного з ключем. Відповідний ключ наводиться нижче (у таблиці 2). У ньому вказані номери пунктів обох частин опитувальника, які відповідають кожному типу цінностей. Середній бал за цим типом цінності показує рівень її значимості. Під час обробки першого розділу опитувальника — «Огляд цінностей» (рівень нормативних ідеалів) результати за списками 1 і 2 підсумовуються.

Перед підрахунком результатів другого розділу опитувальника – «Профіль особистості» – необхідно перевести шкалу опитувальника в бали. Ключ для перекладу відповідей піддослідних у бали наводиться нижче в таблиці 1.

Таблиця 1. Кількість балів, що приписується пунктам шкали "Профіль особи" при обробці результатів.

	Дуже схожий на мене	Схожий на мене	Дещо схожий на мене	Трохи схожий на мене	Не схожий на мене	Зовсім не схожий на мене
Кількість балів	4	3	2	1	0	-1

При первинній обробці даних по кожній частині опитувальника («Огляд цінностей» та «Профіль особи») вираховується середній бал для вибраних випробуваних відповідей відповідно до ключа (див. таблицю 2). Обробка проводиться окремо для кожного з 10 типів ціннісних орієнтацій. Розмір цього середнього бала стосовно іншим дозволяє будувати висновки про ступеня значимості цього цінностей для випробуваного.

Слід звернути увагу, що дані, отримані по першій та другій частинах опитувальника, зазвичай не збігаються, оскільки ціннісні орієнтації особистості на рівні нормативних ідеалів не завжди можуть реалізуватися в поведінці внаслідок обмеження можливостей людини, групового тиску, дотримання певних традицій, дотримання зразків поведінки та інших причин.

Відповідно до середнього балу по кожному типу цінностей встановлюється їхнє рангове співвідношення. Кожному типу цінностей присвоюється ранг від 1 до 10. Перший ранг присвоюється типу цінностей, що має найвищий середній бал, десятий - має найнижчий середній бал. Ранг від 1 до 3, отриманий відповідними типами цінностей, характеризує їхню високу значущість для випробуваного. Ранг від 7 до 10 свідчить про низьку значущість відповідних цінностей.

Таблиця 2. Ключ для обробки результатів

Тип цінностей	Номери пунктів опитувальника	
	Огляд цінностей	Профіль особистості
Конформність	11, 20, 40, 47	7, 16, 28, 36

Традиції	18, 32, 36, 44, 51	9, 20, 25, 38
Доброта	33, 45, 49, 52, 54	12, 18, 27, 33
Універсалізм	1, 17, 24, 26, 29, 30, 35, 38	3, 8, 19, 23, 29, 40
Самостійність	5, 16, 31, 41, 53	1, 11, 22, 34
Стимуляція	9, 25, 37	6, 15, 30
Гедонізм	4, 50, 57	10, 26, 37
Досягнення	34, 39, 43, 55	4, 13, 24, 32
Влада	3, 12, 27, 46	2, 17, 39
Безпека	8, 13, 15, 22, 56	5, 14, 21, 31, 35

ДОДАТОК В**Ретроспективна анкета установок Н.А. Нізовських**

Дана методика є анкетною відкритого типу, в якій респондентам пропонується записати принципи (правила) свого життя, вказати приблизний вік, в якому було сформульовано кожне правило, джерело його виникнення, оцінити (в балах) дотримання цього правила у реальному житті.

Інструкція: «Кожна людина в своєму житті керується певними правилами. Ці правила (життєві принципи, установки) з'являються різними способами. Одні установки дають батьки, близькі люди, вчителі. Наприклад, в дитинстві дитині кажуть: «Не можна брати чуже». Інші установки ми отримуємо з книжок, телепередач, пісень, віршів або формулюємо самі, спираючись на свій життєвий досвід, наприклад: «Не дозволяй душі лінитися» або «Не довіряй чоловікам». У кожного свій набір таких життєвих принципів.

Зараз Вам доведеться згадати і записати в анкеті свої принципи. Всього їх може бути приблизно 15. В графі «№» відмічається порядковий номер установки.

В графі «Вік» вкажіть той вік (приблизно), в якому ви стали керуватися даною установкою. Хронології при цьому можна не дотримуватись.

В графі «Джерело» вкажіть хто дав Вам таку установку або звідки Ви її дізналися.

В графі «Установки» записуються принципи (правила життя).

В графі «Дотримання» запишіть оцінку за десятибальною шкалою того, наскільки Вам вдається дотримуватися даної установки в реальному житті (0 – ніколи, 10 – майже завжди).

В графі «Примітки» можна щось пояснити. Особливо бажані пояснення для багатозначних виразів типу «Не два гриба на одну ложку!». Добре, якщо Ви

вказете, про що йде мова: про справу, чоловіків тощо. Це допоможе при обробці та інтерпретації анкет.

Наостанок підкресліть три найважливіші для Вас установки.

Дякуємо!